

KAJUHOVO LETO

Brata Karli
in Joži

STRAN 5

SPOMENIKI

Razbitje
1. bataljona

STRAN 7

KNJIGA

Vlaki za
taborišča

STRAN 15

AKTUALNO Strasbourg

Delegacija ZZB NOB Slovenije v Evropskem parlamentu

Na povabilo Matjaža Nemca, slovenskega poslanca v Evropskem parlamentu, je Strasbourg obiskala delegacija ZZB NOB Slovenije, ki jo je vodil predsednik Marijan Križman. Ob tej priložnosti so na ogled postavili razstavo mednarodnega projekta mladih Kdo so drugi?, dogodek pa so popestrile pevke ženskega pevskega zbora Zimzelen iz Nove Gorice.

Zbrane sta v parlamentu v dvorani Weiss pozdravila Matjaž Nemec in njegov italijanski kolega Brando Benifei. Osrednji dogodek pa je bila okrogla miza, ki jo je vodil Matjaž Nemec, na njej so s prispevki sodelovali še zgodovinarica Nevenka Troha, ki je govorila o rezultatih in usodi poročila mešane slovensko-italijanske zgodovinske komisije; Marijan Križman, ki je orisal delo in projekte

slovenske borčevske organizacije ter se dotaknil poudarkov iz lani sprejete Spomenice; in Filippo Guiffrida Repaci, podpredsednik mednarodne veteranske organizacije in član vodstva ANPI, ki je med drugim poudaril, da nas mo-

rajo dogodki iz preteklosti povezovali in ne razdvajati. Prav tako pa je govoril o nekaznovanih zločinih fašistov, fojbah in trpljenju Slovencev v italijanskih taboriščih, še posebej na Rabu in v Rižarni. J. A., foto: Iztok Pipan

AKTUALNO Mednarodni dan

Holokavsta ne smemo nikoli pozabiti

V Centru urbane kulture Šiška v Ljubljani je bila v organizaciji ZZB NOB Slovenije prireditev ob mednarodnem dnevu spomina na holokavst, ki se ga spominjamo 27. januarja, na obletnico, ko je Rdeča armada leta 1945 osvobodila zloglasno nemško koncentracijsko taborišče na Poljskem, Auschwitz-Birkenau. Slavnostna govornica na slovesnosti, ki sta

se je med drugim udeležila tudi predsednica Državnega zbora Urška Klakočar Zupančič in nekdanji predsednik Slovenije Borut Pahor, je bila dr. Dominika Švarc Pipan, ministrica za pravosodje. Zbrane je v uvodu pozdravil Marijan Križman, predsednik ZZB NOB Slovenije. Več o prireditvi v prihodnji številki Svobodne besede. Foto: Iztok Pipan

OBLETNICA Dražgoška bitka pred 81 leti

Za kolaboracijo s fašizmom in nacizmom ni opravičila

Ob 81. obletnici dražgoške bitke je Organizacijski komite za prireditve Po stezah partizanske Jelovice, predseduje mu generalmajor Ladislav Lipič, 8. januarja pripravil 66. spominsko slovesnost ob spomeniku v Dražgošah, kjer so v kostnici posmrtni ostanke pobitih partizanov in domačinov.

Kot je dejal slavnostni govornik, poslanec Državnega zbora mag. Borut Sajovic, so se v prvem frontalnem spopadu na Gorenjskem z mnogo številnejšimi nemški vojaki, ki jim je z Rudna pomagalo topništvo in občasno celo letalo, borci Cankarjevega bataljona borili od 9. do 11. januarja 1942, nato pa so se z delom domačinov umaknili na Jelovico. Padlo je sedem partizanov in 27 Nemcev. Na obeh straneh je bilo več deset ranjenih. »Pogumen odpor šibkih je vžil novega upanja v borbi za svobodo – po Slovenskem in po

Evropi. Takrat se je za domačine začela tragedija lepe in urejene gorenjske vasi; tragedija, ki še danes zaznamuje Dražgošanke in Dražgošane in po nepotrebnem politično deli tudi slovensko družbo,« je med drugim dejal Borut Sajovic in ponovil vprašanje, ki se postavlja že desetletja, zakaj in kdo je kriv za dražgoško tragedijo. »Krivec za veliko dražgoško zmago upora in tragedijo domačinov je en sam. Imenuje se velikomemski nacifašizem in domača kolaboracija. Posledice njegovega divjanja so bile strahovite. Milijoni in milijoni umrlih v drugi vojni, požgana je ostala polovica sveta. Slovenci aprila 1941 nikamor nismo šli. Mi nismo ponemčevali imen slovenskih krajev in vasi, mi nismo ustanavljali nemških šol, mi nismo streljali talcev in polnili koncentracijskih taborišč, mi nismo streljali civilnih mož, žena in

otrok, mi nismo požigali in razstreljevali slovenskih cerkva.«

Tako kot se nismo uklonili v Dražgošah pred 81 leti, se nismo leta 1991. Nismo se uklonili vodnemu topu in solzivcu, se ne uklanjamo danes in ne bomo poklekli jutri. Smo in ostajamo pokončni Slovenci in Slovenija z Dražgošami vred je naš krvavo priborjeni dom, je še menil slavnostni govornik. Ko je govoril o spravi, je dejal, da so se mrtvi med sabo spravili že davno, da si prav vsi umrli ne glede na stran bojevanja zaslužijo spoštljivo svečko, sočutje, ime in priimek, pokop, grob in napis. »Nam rojenim po vojni pa se ni treba spraviti z nikomer, saj nismo ničesar storili. Je pa naša naloga, da vztrajamo na stališču, da za kolaboracijo s fašizmom in nacizmom opravičila ni,« je poudaril Borut Sajovic.

NADALJEVANJE NA STRANI 2

Pri spomeniku v Dražgošah je bila osrednja slovesnost ob 81. obletnici dražgoške bitke.

NADALJEVANJE S STRANI 1

Za kolaboracijo s fašizmom in nacizmom ni opravičila

Slovesnosti so se med drugim udeležili predsednica Republike Slovenije Nataša Pirc Musar, ki je k spomeniku devetim padlim partizanom in 41 pobitim domačinom položila venec, predsednica državnega zbora Urška Klakočar Zupančič, predsednik državnega sveta Marko Lotrič, ministra za kulturo in delo Asta Vrečko in Luka Mesec, prvi slovenski predsednik Milan Kučan in predsednik ZZB NOB Slovenije Marijan Križman. Prisotni sta bili tudi delegaciji hrvaške vasi Lipa in francoskega mesta Oradur

sur Glane, ki skupaj s češkimi Lidcami in italijanskim Marzabottom spadata v skupino krajev v Evropi, ki so doživeli podobno tragedijo kot Dražgoše.

Kulturni program je vodila Jana Jenko, v njem so nastopili Orkester Slovenske vojske, baritonist Anton Habjan, Partizanski pevski zbor, igralka Bojan Trampuš in Jan Bertonec in združena pevska zbora osnovnih šol Dravlje in Šentvid. Poseben pečat so slovesnosti dali številni praporščaki in pohodniki. **J. A.**

■ RAZMIŠLJANJE Maca Jogan

Čisto »neideološko« o dogodku leta 1944

Če človek pozorno posluša javni Radio Slovenija, lahko res marsikaj izve, bodisi kaj povsem novega ali pa kaj prenovljeno starega in končno tudi kaj prav obče znanega. Ker spadam v kategorijo razmeroma rednega poslušalstva v jutranjih in popoldanskih urah, sem pred kratkim na Prvem programu ujela zanimivo vest. Bilo je v soboto, 15. januarja 2023, nekaj minut pred osmo uro zjutraj. V okviru napovedi popoldanskih oddaj je bilo prepričljivo sporočeno, da bodo v oddaji (o skrivnostih Dolgi Njiv) po 17. uri »čisto neideološko« govorili o dogajanju leta 1944. Takoj sem pomislila, zakaj je poudarek na čistosti in neumazanosti z »ideologijo«, in tudi našla odgovor v prevladujočem duhovnem »znamenju časa«.

Vse, kar je povezano z drugo svetovno vojno in narodnoosvobodilnim bojem, je namreč v samostojni državi Republiki Sloveniji razglašeno za ideološko; to pa ne pomeni

navezave na kakršno koli ideologijo, temveč samo na eno: »komunistično«, ki pa je po novodobni definiciji enako zločinska totalitarna ideologija. Družbeni sistem, ki se je napajal v tej ideologiji, komunistični totalitarizem, pa je nekaj najhujšega, kar se je lahko zgodilo slovenskemu (katoliškemu) narodu, zato ga je treba neprekinjeno zavračati in preganjati z vsemi sredstvi, praznino pa zapolnjevati s pravim sistemom vrednot in naukov, ki so tako čisti, kot je čisto brezmadežno rojstvo Božjega sina. Za učvrstitev pravilne (»netotalitarnosti«) skupinske zavesti pa morajo biti na voljo vsa »neideološka sredstva«, tudi razlage (vojne) preteklosti.

Kadar se torej v javnem govoru na Slovenskem pojavi trditev, da bodo neko zadevo obravnavali brez zveze z ideologijo, je treba vedeti, da je v govoru pač navzoča kakšna drugačna idejna usmeritev, pomembno je le, da ni blizu »barskemu prejšnjemu režimu«.

■ DOGODKI Dom na Kureščku

Obudili spomin na padle

Mladi za vrednote NOB smo 26. decembra lani izvedli spominski izlet. Člani iz več krajev Slovenije smo se srečali v Ljubljani, od koder smo se odpravili proti Pirmanu pod Turjakom. Pot smo nato nadaljevali peš proti Zapotoku, kjer smo se pri domu krajanov poklonili spominu na padle, zapisane na tamkajšnji spominski plošči.

Nekoliko zunaj vasi smo prečkali potok Lahki kamen in postali pri spomeniku ustreljenim talcem. Prelomna točka pohoda je bil Dom na

Kureščku, kjer je nekdaj stala koča. Že avgusta leta 1941 so se tam na mitingu zbrali krajani okoliških vasi, združeni v osvobodilni misli. Koča je bila v letih 1941–1942 zbirališče partizanov, dokler je ni italijanski okupator zlobno požgal.

V MNOB upamo, da se nam pridruži čim več mladih, da bomo skupaj še bolje lahko skrbeli za prenos vrednot, kot so upor, tovarištvo, enotnost, na nove generacije.

Žiga Novak

■ AKTUALNO 80. obletnica osvoboditve taborišča na Rabu

Pismo predsednici Slovenije ter predsednikoma Hrvaške in Italije

Spoštovana gospa Nataša Pirc Musar, predsednica Republike Slovenije!

Smo predsedniki treh največjih partizanskih združenj na Hrvaškem, v Italiji in Sloveniji, na najvišje organe Hrvaške, Italije in Slovenije pa se obračamo v želji po še močnejših vezeh med narodi in institucijami naših držav.

Prvo polovico 20. stoletja so zaznamovali dramatični dogodki, ki so se leta 1920 začeli z morilskim nasiljem tako imenovanega obmejnega fašizma nad narodnostnimi in jezikovnimi manjšinami in političnimi nasprotniki ter privedli najprej do italijanske invazije na večji del ozemlja nekdanje Jugoslavije in okupacije, ob koncu druge svetovne vojne pa do napetosti zaradi nove določitve meja.

Ti dogodki so povzročili globok razkol med našimi tremi državami, ki je bil v desetletjih po koncu druge svetovne vojne v veliki meri odpravljen. Kljub uravnoteženemu in skupnemu Poročilu skupne italijansko-slovenske zgodovinske in kulturne komisije, ustanovljene

na pobudo obeh vlad leta 1993, ki je luč sveta ugledalo leta 2001, pa nespornosti in včasih tudi napetosti še vedno ostajajo zaradi tolmačenja drame o fojbah in eksodusu zunaj zgodovinskega okvira in zikanja sicer znanih dejstev.

Zato menimo, da se moramo upreti morebitnemu ponovnemu vzponu vseh oblik nacionalizma, iredentizma in rasizma; le s sodelovanjem, medsebojnim razumevanjem in polnim prevzemanjem odgovornosti se lahko pozitivni in konstruktivni odnosi med našimi tremi državami v celoti in še naprej razvijajo v korist narodov.

V zvezi s tem moramo omeniti, da so italijanski okupatorji na otoku Rab, ki je zdaj na Hrvaškem, (skoncentrirali) internirali na tisoče civilstov in celih družin ter protifašističnih aktivistov. Stanje internirancev je bilo pod pragom preživetja, kar so italijanske vojaške oblasti dobro vedele; zaradi lakote, slabega ravnanja in bolezni je umrlo najmanj 1500 ljudi. Taborišče je bilo osvobojeno 8. septembra 1943 oziroma nekaj dni zatem. Odgovorni nikdar niso bili kaznovani.

Prihodnje leto bo 80. obletnica osvoboditve otoka. Da bi to izredno bolečo stran nedavne zgodovine zaprli s polnim prevzemom odgovornosti, predlagamo, da predsedniki treh republik, prijateljskih sosednjih držav, **v nedeljo, 10. septembra 2023, obiščejo otok Rab** v spomin na številne nedolžne žrtve skupaj položijo cvetje na njihove grobove, utrdijo odnose med tremi državami in nasprotujejo vsem oblikam nacionalizma. Vaš in naš skupni obisk na Rabu bi bil že sam po sebi tudi tehtno mednarodno sporočilo.

V prepričanju o pozornosti, ki jo boste namenili našemu vabilu, in v pričakovanju odgovora vam pošiljamo spoštljive pozdrave.

Ljubljana, 9. januar 2023

FRANJO HABULIN
predsednik SABA HR (Hrvaška)

GIANFRANCO PAGLIARULO
predsednik ANPI (Italija)

MARIJAN KRIŽMAN
predsednik ZZB NOB (Slovenija)

■ OBLETNICA Poslednji boj pri Treh žeblih

Padec Pohorskega bataljona

Več kot 3000 ljudi se je 7. januarja na Osankarici zbralo na spominski slovesnosti ob 80. obletnici poslednjega boja Pohorskega bataljona. Slavnostna govornica je bila predsednica Republike Slovenije dr. Nataša Pirc Musar.

»Osankarica je eden osrednjih krajev spomina za slovenski narod. Tu je umrlo 69 pogumnih Slovencev, med njimi je bilo deset bork. Verjeli so v svetlo prihodnost svojega naroda in se s svojimi življenji uprli okupatorju, ki nam je nasilno odrekal pravico do svetle, svobodne prihodnosti. Verjamem, da bi bilo teh 69 pogumnih Slovencev danes ponosnih, da je njihov narod obstal in da Slovenke in Slovenci živimo kot samostojen, neodvisen narod v suvereni, samostojni državi, ki je enakopravna in spoštovana članica mednarodne skupnosti,« je med drugim dejala predsednica države in poudarila, da bi bila naša prihodnost brez narodnoosvobodilnega boja, s katerim smo se uspešno uprli okupatorjem, drugačna. Vloge narodnoosvobodilnega upora proti okupatorjem in njegovega pomena za samostojnost Slovenije zato ni mogoče in ni prav zanikati.

Predsednica Musarjeva je še poudarila, da so tovrstne obletnice za spominjanje pomembne, še pomembnejše in močnejše pa je njihovo sporočilo. So priložnost, da se opolnomočeni z izkušnjami zgodovine in vedenjem naših prednikov pogovorimo o prihodnosti – o prihodnosti, ki je danes še bolj negotova in polna izzivov. O prihodnosti, za katero se zdi, da se že zdavnaj preživeta zgodovina vojn zlovesče ponavlja.

Pohorski bataljon je bil ustanovljen 11. septembra 1942 v Dobravljah na Pohorju in je v začetku štel 90 bork in borcev, njegov komandant pa je bil Rudolf Mede -

Spominska slovesnost na Osankarici

Groga. Bataljon je bil vse od ustanovitve v ofenzivi in zato trn v peti sovražniku. 21. decembra se je bataljon preselil na Pohorje in si postavil zimski tabor s 26 zemljankami. Nemci so 8. januarja 1943 z več kot 2000 možmi obkolili 70 partizanov Pohorskega bataljona. V boju je padlo 69 bork in borcev bataljona. V sestavu je bil tudi ženski vod s 13 borkami, vodila ga je komandantova žena Pavla. Franca Kunaverja - Sulca so Nemci ranjenega ujeli in ga julija 1943 ustrelili kot talca. V boju

so padli tudi štirje Šarhovi: oče Alfonz in trije sinovi (Vanček, Lojzek in Pepček). Na nemški strani je bilo 19 mrtvih in 31 ranjenih. Sedem članov Pohorskega bataljona je bilo po vojni razglašeni za narodne heroje. 4. julija 1959 so odkrili spominsko obeležje z imeni vseh padlih borcev.

Spominske slovesnosti na Osankarici so se poleg predsednice Musarjeve udeležili tudi nekdanji predsednik Milan Kučan ter evropska poslanca Milan Brglez in Matjaž Nemec.

■ **OBLETNICA** Mednarodni dan spomina na holokavst

Leto 1944 najusodnejše za slovenske Jude

Do leta 1943 je bila stopnja italijanskega protijudovskega nasilja v primerjavi z nacistično Nemčijo izredno majhna. Ob italijanski kapitulaciji je bilo v Ljubljani malo tujih Judov in nekaj Judov s prejšnjim jugoslovanskim državljanstvom, med katerimi je bilo tudi veliko pokristjanjenih oziroma so živeli v mešanih zakonih. Razmere so se v Ljubljani in Ljubljanski pokrajini drastično spremenile, ko so Nemci okupirali severni in srednji del Italije in seveda prejšnje italijansko okupirano območje v Sloveniji. Začelo se je radikalno preganjanje Judov na Tržaškem in Goriškem.

Nemške zasedbene oblasti so s pomočjo kolaborantske vlade (Pokrajinska uprava pod vodstvom Leona Rupnika) in policije v Ljubljani (Lovro Hacin) v septembru 1944 aretirale še 32 preostalih Judov v Ljubljani in jih odpeljale v delovna in koncentracijska taborišča. V številnih družinah ljubljanskih Judov po vojni ni bilo nobenega preživelega, kar nekaj jih je padlo tudi v sestavi partizanskih odporiških sil. Leto 1944 je bilo tako usodno za večino slovenskih Judov.

Fizično uničenje slovenskih Judov je treba posebno previdno obravnavati, saj je šlo za majhno predvojno skupnost, ki jo je holokavst toliko bolj prizadel. Leta 1931 je po podatkih ljudskega štetja v Kraljevini Jugoslaviji na območju Dravske banovine (jugoslovanske Slovenije) živelo skupaj 820 Judov, od tega največ v Murski Soboti (269) in Lendavi (207). Večje število Judov je živelo še v Ljubljani (95), Mariboru (81), na Ptuj (32) in v Celju (30).

Ostanek taborišča Staro sajmišče, v katerem so trpeli zlasti srbski Judi.

Holokavst, ki pomeni fizično iztrebljanje Judov v nemških koncentracijskih in še zlasti uničevalnih taboriščih, pa ni bilo samo delo SS in njenega nacističnega aparata, temveč tudi številnih sodelavcev nacističnih oblasti, vključno s kolaboranti po deželah okupirane Evrope. To velja tudi za Pokrajinsko upravo v Ljubljani pod vodstvom generala Leona Rupnika po letu 1943. Pri prijavah in izdajah Judov Nemcem v letih 1943–1945 so aktivno sodelovali tudi pripadniki slovenskega domobranstva, še posebej pa Hacinova policija, ki je Jude in njihove podpornike ovajala nemškemu SS oziroma gestapu, tudi zadnjih 32 ljubljanskih Judov, ki jih je gestapo prijel septembra 1944 in odpeljal v koncentracijska taborišča. Skupaj je bilo po mojih ugotovitvah umor-

jenih vsaj 61 ljubljanskih Judov. za katere so znana njihova imena in naslovi prebivališč v Ljubljani. Med žrtvami so predvsem Judje, ki so leta 1941 in nekateri celo že po anšlusu leta 1938 pred Nemci pribežali z okupiranega Štajerskega. Konec avgusta 1941 je bilo v Ljubljani nekaj več kot 400 judovskih beguncev z nemških okupacijskih ozemelj, iz Nemčije in Avstrije ter v vedno večji meri iz Hrvaške.

Do konca oktobra 1944 je bil holokavst v Sloveniji izpeljan tako, da je bilo uničenih skupno okoli 90 odstotkov predvojnih slovenskih Judov. V kulturnem in zgodovinskem smislu sta bili trajno uničeni obe prekmurski (Murska Sobota in Lendava) in goriška judovska skupnost, pa tudi Judje v Ljubljani, Mariboru in na Ptuj.

Marjan Toš

■ **V METEŽU ZGODOVINE** 12. pohod z Reke do Nemcev

Spomin na prve padle partizane na Cerkljanskem

Na dan samostojnosti in enotnosti 26. decembra 2022 sta Združenje borcev za vrednote NOB Idrija - Cerklje in KO ZB Cerklje pripravila že 12. pohod iz vasi Reka preko Roden k spominskemu obeležju na Nemcih pri Orehku. Pohoda se je udeležilo več kot 50 udeležencev, blizu 300 udeležencev različnih generacij pa se je zbralo ob obeležju in prisostvovalo kulturnemu programu v organizaciji krajevne organizacije ZB in občine Cerklje.

Spominska slovesnost je posvečena spominu na prve štiri partizane na Cerkljanskem, ki so bili izdani in so pred 80 leti, leta 1942 v božičnem času, padli v neenakem boju z italijanskim sovražnikom. Proti šestim partizanom se je bojevalo najmanj 300 sovražnih vojakov. Pod njihovimi streli so umrli Valentin Eržen z Nemcev, Gabrijel Pajntar iz Orehka, Bogdan Jeram s Krtečen in Peter Čelik - Zajčev z Reke. Rešiti se je uspelo le dvema, Gabrijelu Peternelju iz Planine in mitraljezcu Tarasu, o katerem ni veliko podatkov, bil pa je doma z Gorenjskega.

Bogat kulturni program s pesmi in recitacijami so oblikovali Marjetka Popovski, Darko Nikolovski, Iztok Mlakar, Ženski pevski zbor

Zimzelen iz Nove Gorice in recitatorke iz Robnikove čete z Dolenjskega, pripadniki čete pa so držali fotografije mladih fantov, umrlih v boju. Po dolgi letih iskanja je predsedniku KO ZB Cerklje Jožetu Jeramu uspelo dobiti še fotografiji zadnjih dveh manjkajočih udeležencev. Tako bo v muzeju v Cerkljem dopolnjena zbirka pogumnih mož.

Slavnostni govornik je bil dr. Martin Premk

Slavnostni govornik, zgodovinar dr. Martin Premk, je orisal pomen upora Primorcev že v prvih letih vojne na Slovenskem. Spomnil je, da so ti kraji pred začetkom vojne spadali pod italijansko okupacijo, zato je bil upor pod vodstvom OF še silovitejši. Teh štirih junakov se je treba vedno spominjati. Iz njihovih dejanj moramo črpati zamisli za današnje krizne čase. Prisotne je pozdravil župan občine Cerklje Gašper Uršič in poudaril, da bo občina tudi

Pripadniki Robnikove čete z Dolenjskega

v prihodnje podpirala to in druge prireditve, posvečene času narodnoosvobodilnega boja. Pater Bogdan Knavs iz bazilike na Sveti gori je s krajšim nagovorom in mašo za padle prireditvi dal poseben čustveni pečat. Partizanka, pisateljica in novinarka Valerija Skrinjar Tvrz pa je skupaj s sorodniki padlih partizanov k spomeniku položila cvetje. Na prireditvi sta bila prisotna tudi praporščak ANPI-VZPI iz Čedad in njegov predsednik Luciano Marcolini Provenza, Zvezo koroških partizanov pa je predstavljala podpredsednica Mojca Koletnik. Prisotnih je bilo kar 21 praporov. Prireditev se je končala s pesmijo Vstala Primorska. Sledilo je družabno srečanje pri lovskem domu v Orehku.

Vojo Hobič

KOLUMNA

Martin Premk

Kar seješ, to žanješ

Zadnje tedne med ljudmi kroži zgodba o domnevnem napadu na poslanca državnega zbora. Vsakdo iz državnega zbora dobro ve, da se vsako popoldne na stopnicah med državnim zborom in parkirno hišo zbere nekaj občanov, ki tam posedajo in zraven radi naredijo kak požirek iz steklenice, včasih tudi kakega preveč. Ti občani tudi zelo radi ogovorijo vsakega poslanca, ki iz državnega zbora hiti do svojega vozila v parkirni hiši.

Ogovorijo jih na različne načine, do večine poslancev so sicer zbadljivi, a v okvirih priljudnega obnašanja. Čisto drugačna slika pa je, ko gredo mimo njih poslanci, ki s svojim »delom« zelo radi širijo laži, nestrpnost in sovraštvo. Takrat se ogovarjanje rado preobrne v vpitje in žaljenje, kar je za tistega, ki mu je namenjeno, vsekakor neprijetno. Verjetno na tistih stopnicah ni bilo nič drugače tudi tisti dan, ko je bil domnevno napaden »najbolj resnicoljubni poslanec najbolj poštene stranke«. Ozadje domnevnega napada je seveda malo širše in bolj globoko. Nekaj dni prej je že bila napadena predstavnica civilnega družbenega gibanja, na dan domnevnega napada je »najbolj poštena stranka« v državnemu zboru neslavno pogorela pri spodkopavanju družinskega zakonika, isti dan sta dva poslanca »najbolj poštene stranke« v dvorani državnega zbora slikala računalnik poslanke iz nasprotnih vrst v upanju, da bi na zaslonu računalnika našla kaj obremenilnega ali uporabnega za smešenje poslanke. Zato je bilo treba na hitro odvrti pozornost od lastnih grdobj in jo usmeriti drugam.

To je bistvo celotnega ozadja domnevnega napada na poslanca, za katerega je policija ugotovila, da je bil brez kakršnega koli telesnega dotika. A najhuje je, da se »najbolj resnicoljubnemu poslancu«, čeprav je bil ponovno ujet pri laži, ni zgodilo in se ne bo nič zgodilo. Prav tako se istemu poslancu ni zgodilo nič, ko je zaradi njegove zlorabe zgodovine in laganja moralo protestirati celo nemško veleposlaništvo. Nihče mu ni očital, da je s svojim početjem naredil mednarodno sramoto svoji državi, omenjeni poslanec se je raje namenil tudi Nemce naučiti novih zgodovinskih dejstev in »pravičnih« pogledov na

zgodovino. Laži in škandalov je bilo v zadnjih nekaj letih že toliko, da smo zanje postali že popolnoma neobčutljivi, kar gre najbolj v prid tistim, ki samo še lažem in sovraštvu dolgujejo svoj obstoj v družbenem življenju, politiki ali pa sredstvih javnega obveščanja. Te ljudje očitno itak nimajo ne vesti, ne časti, ne sramu, da bi jim bilo njihovo lastno početje kakor koli sporno ali bi se zaradi njega kakor koli obremenjevali. Tako jim tudi mi ne moremo očitati, da so takšni, kakršni so, oziroma da počnejo, kar počnejo. Kajti zanje morda obstaja le kazenska odgovornost ali pa še ta ne, če se le da kakemu sodniku »streti jajca«.

Lahko pa vsi očitamo samim sebi, da vse to že dve desetletji ali več dopuščamo, namesto da

Lahko pa vsi očitamo samim sebi, da vse to že dve desetletji ali več dopuščamo, namesto da bi vsako laž ali vsako sejanje sovraštva takoj odločno in neomajno zavrnil.

bi vsako laž ali vsako sejanje sovraštva takoj odločno in neomajno zavrnil. Ker riba smrdi pri glavi, ali pa drugače rečeno, ker se ljudi vodi z lastnim zgledom, se glede na to, kako se obnaša vrh družbe, ne moremo čuditi, da je bilo tako. Kot najvišjega predstavnika ljudstva smo dolgo časa imeli človeka, ki je

ne samo dopuščal laži in širjenje sovraštva, marveč je večkrat tudi sam dejavno sodeloval pri potvarjanju zgodovine v imenu nekažne »sprave«, ki naj bi izenačevala fašistično in protifašistično stran v drugi svetovni vojni. Tudi večina naših preteklih vlad je bila ravnodušna do vseh laži in potvarjanj v naši družbi, ne samo zgodovinskih. Vlada, ki je odšla lani, je laži in sovraštvo celo načrtno širila in uživala v poniževanju lastnih državljanov. Lahko pa upamo, glede na prve nastope nove najvišje predstavnice ljudstva in predstavnikov nove vlade, da se bodo le začeli novi in drugačni časi. Dela bo veliko, popraviti bo treba marsikaj, kar je bilo v zadnjih desetletjih zavoženo ali celo načrtno uničevano. To velja tudi za odnos do narodnoosvobodilnega boja oziroma zgodovinske resnice o drugi svetovni vojni. Laži in potvarjanja zgodovine ne bi nikdar več smeli dopuščati in dovoljevati. Žal se laži in sovraštvo še vedno pojavljajo v naši družbi, tudi v oddajah naših televizij, tako javne kot zasebnih. Vse to se bo počasi, a zanesljivo uredilo. Še vedno velja star slovenski pregovor *Kar seješ, to žanješ*. Ta ima tudi svojo bolj korenito izpeljanko, ki so jo zelo radi uporabljali v partizanskih časih: *Kdor seje veter, žanje vihar*.

■ **POZIV**

Apel za mir

Vojna v Ukrajini se nadaljuje z nezmanjšano ostrino. Na stotine je novih žrtev, razseljeni se štejejo v milijonih, ruši se vse, kar so generacije gradile. Povsod naokrog se sejata smrt in neskončno trpljenje ljudi. Kakšen pa je odziv tistih, ki nosijo največjo odgovornost za to po drugi svetovni vojni redko videno katastrofo? ZDA in Evropska unija pošiljajo nove kontingente smrtonosnega orožja in ne nehajo z obljubami o zagotovi ukrajinski zmagi. A do zdaj se je pokazalo, da več zahodnega orožja ukrajinskemu narodu prinaša samo več trpljenja in uničevanja države. Zahodne sankcije ne škodujejo le Rusiji. Zdaj so že vidne skoraj katastrofalne posledice sankcij za gospodarstvo Evropske unije. V takšnem stanju, ki povzroča neizmerne posledice za življenje in ohranitev pridobljenega življenjskega standarda evropskih državljanov – s seboj pa nosi tudi doslej nepredstavljive izzive za stabilnost in varnost sveta ter obstanek civilizacije in človeške vrste – skorajda nihče ne govori o prekinitvi ognja in začetku pogajanj, da bi

se še pravi čas izognili grozljivim posledicam tega stanja za usodo sveta. Pravzaprav lahko vsake toliko slišimo individualni poziv kakšnega politika. V teh dneh se je oglašil Oskar Lafontaine, nekdanji minister za finance v vladi Gerharda Schröderja, ki je sedanjo nemško vlado opozoril na pogubno postavljanje ob bok ZDA in njihovim interesom na škodo nemškega gospodarstva in ljudstva. Skrajni čas je, da se namesto podpihovanja vojne pride na dan z idejami o postavitvi pogojev za pogovore in dogovore, ki bodo na osnovi mednarodnega prava in kompromisa vodili k zaustavitvi vojne ter odpiranju vrat diplomaciji in prihodnjemu mirovnemu sporazumu. Zato pozivamo vse pristojne mednarodne dejavnike in države, ki v rokah držijo ključ vojne in mira, da se končno odpravijo po tej poti in rešijo svet pred morebitno kataklizmo.

Zveza borcev za vrednote NOB Slovenije
Savez boraca i antifašista republike Hrvatske
ANPI Italije

■ **DOGODKI** *Občni zbor mladinske organizacije*

80. obletnica Goriške fronte

Člani mladinske organizacije Mladi za vrednote NOB (MNOB) so se 14. decembra 2022 v pisarni Zveze borcev za vrednote NOB Moste - Polje zbrali na letnem občnem zboru.

Najprej so predelali vse tekoče zadeve, nato pa je član Matjaž Mavrič, odgovoren za evropske zadeve, zbrane seznanil s svojim poročilom o Evropski listini o mladih in demokraciji. Z delom predsedstva MNOB v preteklem letu je zbrane seznanil predsednik Žiga Novak in vse znova pozval k dejavnemu sodelovanju v delovanju MNOB, k podajanju predlogov o delovanju, vodenju projektov in podobno.

V nadaljevanju se je razvila razprava o načrtih za prihodnje leto. Zbrani člani MNOB so se zavezali k nadaljevanju zelo uspešnega projekta vzdrževanja spomenikov in njegovi razširitvi, udeležbi delegacij MNOB na proslavah združenj borcev po Sloveniji ter pred-

stavljanju delovanja MNOB njihovim vodstvom. Izrazili so tudi namero po organizaciji večdnevnega pohoda od Ljubljane do Gorice z namenom počastitve 80. obletnice goriške fronte.

Člani MNOB so izvolili novega podpredsednika Izidorja Ramška, ki bo delal skupaj s že prej izvoljenim podpredsednikom Filipom Slakanom Jakovljevičem. Z izvolitvijo dodatnega podpredsednika so člani zagotovili nadaljnje učinkovitejše tekoče delovanje predsedstva MNOB.

Pred koncem zbora je Žiga Novak v zahvalo ob prvi obletnici opravljanja funkcije podpredsednika MNOB Filipu Slakanu Jakovljeviču predal knjigo Tovariš Tito. Uradnemu delu je sledilo tovariško druženje ob prigrizkih in pijači ter ob igranju namizne igre Postani partizan avtorja Darka Nikolovskega.

Žiga Novak, foto: Žiga Kolan

■ **DOGODKI** *Majda Gričar*

Skok v Savinjo

Novoletnega skoka v Savinjo se je tokrat že tretjič udeležila tudi članica ZZB za vrednote NOB Slovenije, 81-letna Majda Gričar iz Doslovč pri Žirovnici, ki je bila najstarejša udeleženka.

Toplo vreme, zunaj je bilo kar 14 stopinj Celzija, je na levi breg Savinje na celjsko Špico privabilo okoli 1500 obiskovalcev, ki so spodbujali plavalce. Teh je bilo letos več kot lani, tokrat je nekaj metrov slalom-ske proge Kajak kanu kluba Nivo Celje preplavalo 68 najbolj pogumnih. Savinja je po podatkih Arsa ob

14. uri imela dobrih 8 stopinj nad ničlo. Plavalci so prišli od blizu in daleč: »Tu sem bila leta 2018 in 2019. Potem je bil koronavirus, ki sem se ga na srečo ubranila. Tokrat je bil tok zame v enem delu proge malce premočan, pomagali so mi reševalci,« je povedala in z nasmeškom dodala: »Jaz sem vedno bolj 'švoh', tok pa vedno bolj močan. Ampak voda je čudovita. Sploh ni bilo hudo. Če bom le dovolj močna, pridem tudi prihodnje leto.«

Marko Gričar, foto: Severina Gričar

■ **DOGODKI** *Osnovna šola Elvire Vatovec Prade*

Rdeča zvezda od antike do danes

V Osnovni šoli Elvire Vatovec Prade je bilo 18. oktobra lani predavanje *Rdeča zvezda od antike do danes*, ki ga je pripravil avtor Igor Mravlja, po lastnem opisu »zbiratelj manj znanih (za ene nebodigatreba) koščkov zgodovine«. Med občinstvom so bili učenci devetega razreda osnovne šole in okoli deset občanov (za več ni bilo prostora), zvečine članov KO ZB za vrednote NOB Bertoki. Ta je skupaj z osnovno šolo pripravila dogodek.

V predavanju smo lahko sledili peterokraki zvezdi (pentagramu) od prvih pojavov, ki se najdejo že v sami naravi. V zgodovini človeštva je pentagram najti že okoli 3500 let pr. n. št. (stara Sumerija ...), vrezan je bil na kamnitih spomenikih, obeležjih, lončevini ..., s katerimi so častili strani sveta in nebo oziroma znane planete tistega časa. Pentagram je bil zanje simbol ljubezni, vojne, rodovitnosti, lepote, pravičnosti. V antiki se je zatem pojavljal v starem Izraelu, starogrških kolonijah, na Apeninskem polotoku (žigi, kovanci) ...

Po našem šteju se je rdeča peterokraka zvezda pojavila v merovinški Franciji, nato pa se je njeno

upodabljanje razmahnilo od 12. stoletja dalje, na primer v angleški plemiški družini Washington, ki je prispevala Združenim državam Amerike tudi njihovega prvega predsednika (1789–1797) Georgea Washingtona, ta je nato družinske tri rdeče peterokrake zvezde prenesel tudi v svoj predsedniški grb.

Rdeča peterokraka zvezda se je nato množično pojavljala v starih grbih plemstva, mest, dežel, držav (Škotska, Anglija, Irska, Švica, Francija, Italija, Avstrija, Belgija, tudi Čile, Brazilija, Mehika, Kalifornija, Panama ...). V novejšem času je rdeča peterokraka zvezda (še pred prvo svetovno vojno) pogosta v ZDA, vidimo jo v grbu Charlesa Darwina, v čezatlantskih ladijskih družbah ... Dandanes je taista zvezda množičen pojav zlasti na Zahodu – v gospodarstvu, trgovini, šolah, vojski (Francija, Italija, ZDA), proizvodnji (naftna industrija, pivo, pivnice), profesionalnem športu in opremi, prometu, grbih in zastavah mest, občin, držav, turizmu, geografiji, popularnih stripih, risankah, pop glasbi, na radijskih in televizijskih postajah, v videoigrah in celo na

uradnih plakatih na zadnjih predsedniških volitvah v ZDA.

Peterokraka zvezda je pogosta med osvobodilnimi gibanji za neodvisnost po Evropi in drugod. Rdeči peterokraki zvezdi sta celo v družinskem grbu žene sedanjega britanskega kralja. Seveda se še danes dogaja, da bi rada kakšna država EU prepovedala rdečo zvezdo na kakšnem izdelku ali nasploh (Madžarska, občasno ena politična struja v Sloveniji), dogajajo se celo politično motivirana tehnična brisanja rdečih zvezd na zgodovinskih fotografijah (na primer na kapah slovenskih teritorialcev leta 1991).

V vsej zgodovini človeštva je (rdeča) peterokraka zvezda eden najstarejših znanih simbolov, vedno je v pozitivnem smislu predstavljala povezanost, sodelovanje, življenje, sveto ženskost, pet vrlin viteštva (velikodušnost, vljudnost, čast, knjižništvo in milost), upanje na boljše življenje. Seveda pa je človeštvo tudi pod simbolom rdeče peterokrake zvezde doživljalo hude zlorabe, zločine, diktature – tako kot pod vsemi drugimi simboli, političnimi in verskimi.

Igor Mravlja, Guido Bertok

■ **V METEŽU ZGODOVINE** *Franjo Malgaj*

Poklonili smo se borcu za severno mejo

Desetega novembra lani je minilo 128 let od rojstva nadporočnika Franja Malgaja. Člani delegacije veteranskih in domoljubnih organizacij občine Štore smo se tudi letos na šentjurskem pokopališču poklonili njegovemu neizbrisnemu spominu.

Izguba Koroške je vse bolj boleča. Težko prenašam izgubo vsega slovenskega ozemlja skozi zgodovino v naši sosesčini. Globoko preziram vse tiste, ki so k tej izgubi botrovali. Prav zaradi vsega tega iz srca spoštujem vse tiste, ki so se borili za našo slovensko zemljo. S svečo in cvetjem ter krajšo spominsko slovesnostjo se jim poklonimo na njihovih grobovih.

Sredi poletja smo se na braslovškem pokopališču poklonili Srečku Puncerju, prijatelju in soborcu Franja Malgaja in Rudolfa Maistra. Na Malgajevem grobu sem v krajšem nagovoru omenil, da so njegove vojake imenovali »malgajevci«, in

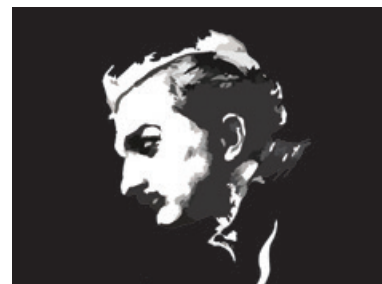
med njima sta bila tudi moja dva sorodnika, na kar sem zelo ponosen. Na njunih grobovih so od takrat, ko sem izvedel za njihova pogumna dejanja, vedno prižgane sveče. Sicer pa skrivnostno naključje povezuje omenjena borca! Srečko se je rodil 6. maja, Franjo pa je padel 6. maja, seveda z nekajletno časovno razliko.

V Šentjurju izjemno lepo skrbijo za njegov grob in ponosni so na svoje velike in pomembne rojake, ki jih v kraju ni malo. Neizpodbitno dejstvo je v velikem razumevanju in pomoči vodilnih občinskih struktur, kar je vidno povsod.

Ob vseh teh dogodkih nikakor ne smemo pozabiti na slovenski državni praznik, dan Rudolfa Maistra, ki smo ga praznovali 23. novembra. Za ohranitev dela slovenskega ozemlja sta njegova vloga in vloga njegovih borcev velikanski in neprecenljivi.

Srečko Križanec

NEMCEM

Mar nimate v domovih vaših nič luči,
da bi prebrali,
kar vam pišemo vse dni?
Uprite se, tovariši, kot smo uprli se jim mi.

Mi vemo, da v deželi Liebknechta
vsaj petrolejka še brli,
da Roza Luxemburg
prižiga vam še zdaj luči,
da niso ohromele vam pesti.

Prižgite petrolejko,
da kot plamen zagori,
uprite se,
kot smo uprli se jim mi.
Saj niso bratje vam –
fašistične zveri.

Karel Destovnik Kajuh

KAJUHOVO LETO 2023 Slovenska tragika

Brata Karli in Joži

Pred nekaj meseci mi je prišel v roke kup fotografij in dokumentov, ki so ležali v predalu pozabljene omare na zaprašenem podstrešju Mešičeve hiše v Florjanu pri Šoštanju. K Mešičem se je namreč poročila ena od sester njegove matere Marije. Dedinja Kajuhove zapuščine Eva Mešič je sicer že pred leti dala zapuščino v hrambo Knjižnici Velenje in nesebično dovolila njeno uporabo v razstavne in publicistične namene.

No, in med temi (ponovno) najdenimi fotografijami jih je kar ne-

Jožijeva slika iz »maminega predala« (arhiv družine Mešič)

kaj, ki jih je staršem iz nemške vojske poslal Jože Destovnik, Kajuhov brat. Pred tedni pa mi je skrbnik rokopisnih zbirk v NUK Marijan Rupert poslal fotografijo iz zapuščine Emila Cesarja s Cesarjevim pripisom, da jo je želel razstaviti na stalni razstavi o Kajuhu v Šoštanju leta 1968, pa mu je Kajuhov bratranec Rudi Mešič to odsvetoval. Na tej fotografiji, ki prikazuje nemško proslavo 12. aprila 1942 na Glavnem trgu v Šoštanju, je namreč v ospredju Kajuhov brat Joži v uniformi višjega sekcijskega vodje Hitlerjugenda.

Karli Destovnik

Rojen 13. decembra 1922. V Ljubljano se je umaknil septembra 1941, vključil se je v varnostnoobveščevalno službo, konec avgusta 1943 je odšel v partizane, 22. februarja 1944 je pri Žlebniku v Senvidu pri Zavodnjah padel.

Joži Destovnik

Rojen 18. oktobra 1924. Verjetno že leta 1941 vstopil v Hitlerjugend. V drugi polovici leta 1942 je bil vključen v delovno vojaško službo Arbeitsdienst. Verjetno januarja 1943 je bil vpoklican v nemško vojsko. Po treh mesecih urjenja

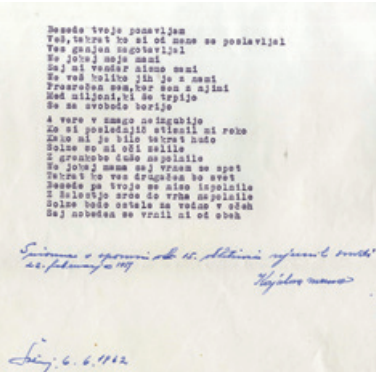

Karljijeva slika iz »maminega predala« (arhiv družine Mešič)

je bil premeščen v manjše enote, potem pa v 380. regiment 215. pehotne divizije, ki se je borila pri Leningradu. Pri umiku te divizije proti estonski meji je bil Jože Destovnik po bitki pri Aleksandrovki 15. januarja 1944 pogrešan.

Kot je dejala Marija Destovnik (opomba Emila Cesarja ob že omenjeni fotografiji s proslave), je Kajuh pred odhodom v Ljubljano domačim naročil, naj storiijo vse, da jih Nemci ne bodo izselili, in zato naj bi se Joži tudi vključil v Hitlerjugend.

Na Štajerskem se je sicer pogosto zgodilo, da so bili sinovi na različ-

Pesem Kajuhove matere, napisana ob 15. obletnici smrti sinov

nih straneh. S tem, da je bil vsaj en otrok v nemški vojski, so se družine skušale rešiti pred okupatorjevim preganjanjem.

Ko je Kajuh odšel v ilegalo v Ljubljano, so se starši pred oblastmi izgovarjali, da je šel v Ljubljano študirat in da z njim nimajo nobenih stikov. Po vojni pa je bilo ravno nasprotno, Kajuha so starši lahko omenjali s ponosom, o Jožetu so raje molčali, saj je padel kot nemški vojak in čaščenje njegovega spomina bi jih lahko pri novi oblasti spravilo v težave.

Smrt obeh sinov, Karlija in Jožija, skoraj v istem času je staršem povzročila globoko bolečino, ki je v sebi zanesljivo nista prebolela vse do svoje smrti. Janju fanta nikakor nista bila vojaka v različnih uniformah, temveč zgolj in samo njuna otroka, njuna kri in meso.

Destovnika pa sta bila le ena od slovenskih staršev, ki so doživeli isto bolečino. Otroci v različnih uniformah so slovenska tragika.

Marija Destovnik je ob petnajsti obletnici smrti svojih sinov napisala pesem, ki se je v tipkopisu ohranila v več izvodih, pod enega od njih pa je 6. junija 1962 z roko pripisala:

»Sinovoma v spomin ob 15. obletnici njunih smrti, 22. februarja 1959 Kajuhova mama.«

Jože Pogljajen

Dolga vrsta sramote in nesposobnosti

Politični ferplej narekuje, da se novi vladni koaliciji po volitvah pusti sto dni, da se v miru organizira in pripravi projekte, ki jih namerava izpeljati v svojem mandatu. Janšev SDS je to nenapisano pravilo ignoriral in že v prvih dneh iz opozicijskih klopi sprožil niz blokad, ki so zavrele nekatere ukrepe, denimo normalizacijo razmer na javni radioteleviziji. Niso pa vladi vzele pretirano veliko časa in truda, tako da hujših posledic te bolj kot ne trapaste opozicijske drže ni bilo. Zato je bilo pričakovati, da bo Golobova ekipa po dobrega pol leta le prišla na dan s konkretnimi že pred volitvami obljubljenimi reformami. A smo priča le bolj ali manj izmikajočemu se govorjenju o reformah, ki se odmikajo nekam v prihodnost. Seznam teh reform je dokaj dolg, vendar na njem ne najdemo temeljite reforme javnega sektorja, ki šteje že več kot 180.000 glav in državo letno samo za plače stane več kot 5 milijard evrov.

Z vprašanjem, ali je res tolikšno število funkcionarjev, direktorjev, načelnikov in drugih uslužbencev potrebno za upravljanje javnih zadev v državi, ki šteje le dva milijona prebivalcev, si Golobova vlada očitno ne beli glave. Je pa prisiljena ukvarjati se s pravcatim cunamijem zahtev po višjih plačah javnih uslužbencev, podkrepljenih s stavkovnimi grožnjami. Saj ne, da zahteve po višjih plačah niso utemeljene! So, če ne z drugim, s tem, da je bila stopnja inflacije v preteklem letu več kot desetodstotna. A vse bolj se zdi, da Golobova vlada na ta plačni val ni bila pripravljena. Ministrica za javno upravo Sanja Ajanović Hovnik sicer poskuša zvišanja plač spraviti v urejen sistem, a so sindikalisti vedno korak pred njo. Zadnje tako prehitovanje po desni je bila tudi Golobova odločitev, da nekaj več kot tisoč sodnikom in tožilcem k mesečni plači priloži še 600 evrov. Kupovanja časa? Najbrž, toda čas za reformo plač v javnem sektorju je že zdavnaj potekel. Po tistem, ko so svoje plačne cilje bolj ali manj dosegli zdravniki, pa medicinske sestre, vzgojiteljice, je vrsta pred državno blagajno vse daljša. S stavkami za višje plače rožljajo še učitelji, sodniki, cariniki, gasilci, vojaki in častniki slovenske vojske, poštarji ...

Toda ta vrsta je drugačna od tiste, ki se je sredi noči vila pred bežigrajskim zdravstvenim domom v Ljubljani. Na stotine pretežno starejših ljudi je stalo v vrsti, da bi lahko prišli do družinskega zdravnika. To

je bila dolga vrsta sramote. Ali drugače povedano, vrsta, ki razkriva nesposobnost zdravstvenega ministra, njegovih sodelavcev, vodstva državne zdravstvene zavarovalnice, županov in občinskih veljakov ter direktoric in direktorjev zdravstvenih domov. Ti zdaj s prstom kažejo drug na drugega za odgovornost za to sramoto, da v Sloveniji 100.000 ljudi, ki redno plačujejo sicer obvezno zdravstveno zavarovanje, ne more do zdravnika. Nekateri tudi na zdravnike, čeprav so ti del sistema in ne njegovi ustvarjalci. A vseeno

bi od Hipokratovih sledilcev pričakovali več naklonjenosti in posluha za ljudi v vrsti pred bežigrajskim domom zdravlja. Tako pa vsa čast izjemam in enakosti tudi tistim redkim zdravnikom, ki so si upali javno povedati, da se z izsiljevanjem sindikata Fides ne strinjajo. Ob že občutno zvišanih plačah zahtevati še dodatno 20-odstotno zvišanje je

tudi zanje preprosto preveč. In najmanj čudasko ob tem in ob dejstvu, da je med 50 najvišje plačanih (okrog 15.000 evrov mesečno) kar 48 zdravnikov, od vlade še terjati, naj jih zaščitijo pred kritikami javnosti in precejšnjim upadanjem njihovega ugleda.

Čas bi torej bil, da predsednik vlade, namesto da se ukvarja z osebno gardo varnostnikov, slika na zborovanjih zoper razpad zdravstvenega sistema ali ustanavlja nekakšne koordinacije, zaradi te sramotne vrste koga pokliče na odgovornost, koga zaradi nesposobnosti zamenja ali kako drugače ukrepa. Scer se odgovorni ne bodo zganili in takoj uredili tega akutnega problema javnega zdravstva pri nas, da 100.000 plačnikov zdravstvenega zavarovanja nima dostopa do zdravnika. Kar je zgolj ena – resda najbolj drastična – od številnih težav v zdravstvu. Lepo, da predsednika vlade skrbi prihodnost živali, a človek bi le moral biti na prvem mestu.

Tragikomedija je, da so se za rešitve zdravstva pri nas takoj priglasili opozicijski janševiki. Oni imajo, pravijo, recept za vse, le nujno sejo parlamenta je treba sklicati. Oglasili so se torej tisti, ki so v dveh letih, kolikor so bili nazadnje na oblasti – ne po volji ljudstva, ampak po volji nekaterih poslanecev brez kančka politične morale in poštenosti – v krsto zdravstva zabili še zadnje žeblje. A njihov konkretni prispevek k zdravstvu je zgolj osupljivo odkritje atipične pljučnice, ki jo človek, če laže kakor poslanec Grims, dobi med pokusom uboja pred parlamentom ...

Tragikomedija je, da so se za rešitelje zdravstva pri nas takoj priglasili opozicijski janševiki. Oni imajo, pravijo, recept za vse, le nujno sejo parlamenta je treba sklicati.

DOGODKI Osnovna šola Karla Destovnika - Kajuha

Počastili so 100. obletnico pesnikovega rojstva

V Osnovni šoli Karla Destovnika - Kajuha v Ljubljani, ki ponosno nosi ime poeta iz slavnega obdobja narodnoosvobodilnega boja, so pripravili spominsko slovesnost ob stoti obletnici njegovega rojstva. Šolski prostori so bili odeti v česnjeve cvetove in vejice na risbah, vsepovsod po stenah portreti Kajuha – delo mladih ustvarjalcev, obogateni z zapisi, mislimi, verzii in njegovimi pesmimi. Uporabili so razne materiale, tehnike in oblike izdelkov.

Pridružili smo se praznovanju na dan Kajuhovega 100. rojstnega dne. Vodstvo šole z ravnateljico in strokovni delavci so učence od prvega do devetega razreda vodili skozi pesnikovo življenje in delo, in sicer tako, da so jim prepustili pobudo in ustvarjalno svobodo pri prikazu Kajuhove zgodbe. Učenci so za osnovni motiv prevzeli česnjevo drevo in Kajuhov portret.

V telovadnici šole so učenci pripravili izjemno in izvirno prireditev. Pevski zbor je po himni zapel še nekaj partizanskih pesmi in uglasbene Kajuhove pesmi. Proslavo sta povezovala učenec in učenka v obliki dvogovora oziroma vprašanj in tako skozi prireditev razvijala zgodbo pesnikovega življenja. Posebno

Proslava v Osnovni šoli Karla Destovnika - Kajuha

presenečenje so pripravili s prevodi in recitacijo Kajuhove pesmi v štirih tujih jezikih. Lepo!

Gospa ravnateljica Nina Grum je prisotne seznanila z novico: že pred leti uničen doprsni kip Karla Destovnika - Kajuha naj bi po dogovoru z Mestno občino Ljubljana vrnili na podstavek pred šolo, in sicer do obletnice njegove smrti (22.

februarja 2023). Upamo, da se bo to res zgodilo! Na prireditev smo bili vabljeni tudi predstavniki ZZB Ljubljana Moste - Polje. Prisotni sva pozdravili učence in delavce šole in se jim zahvalili za izjemno prireditev in razstavo ter jim obljubili podporo pri ohranjanju vrednot naše polpretekle zgodovine. Mija Kocjančič, Staša Rejc

■ **SPOROČILA** Mednarodna konferenca v Beogradu

Protifašizem danes in nevarnost desne politike v Evropi

Mednarodna federacija protifašistov (FIR) je v sodelovanju s SUBNOR Srbije pripravila konferenco protifašistov Evrope, ki je bila v Beogradu 24. in 25. oktobra lani. Datum ni bil izbran naključno, saj je bila konferenca tudi del počastitve obletnice osvoboditve Beograda 20. oktobra 1944.

Pokrovitelj konference je bil predsednik Republike Srbije Aleksandar Vučić. Udeležence so med drugim pozdravili Suzana Paunović, generalna sekretarka predsednika Republike Srbije, podpredsednik srbiske vlade in zunanji minister Ivica Dačić, predstavnik ministrstva za delo, zaposlovanje, borčevska in socialna vprašanja Danijela Bjelja, prav tako pa so bili prisotni tudi predsednik Zveze judovskih občin Srbije, več uglednih borcev NOB, ki so sodelovali v bojih za osvoboditev Beograda, in častni predsednik združenja taboriščnikov Jasenovca in predstavniki delegacij iz 17

držav. Med njimi je bila tudi delegacija ZZB NOB Slovenije, v kateri so bili Marijan Križman, Marjan Šiftar in Martin Premk. Konferenci je dodaten mednarodni pomen dala udeležba predsednika Svetovne veteranske federacije D. v. Bergtuna.

Udeleženci konference smo skupaj položili venec k spomeniku osvoboditeljev Beograda in obiskali Vojni muzej na Kalemegdanu. Kot del počastitve dneva osvoboditve Beograda je Mestna organizacija SUBNOR Beograd 20. in 21. oktobra organizirala v mestu 6. konferenco delegacij borčevskih in protifašističnih organizacij iz glavnih mest držav z območja nekdanje skupne države. Konference se je tako udeležila tudi delegacija MO ZZB Ljubljana. Dan pred začetkom beograjskega srečanja je IO FIR imel v Beogradu tudi svojo delovno sejo. Celotno pripravo konference je v sodelovanju z izvršnim odborom in predsednikom FIR Vilmošem Hantijem ter SUBNOR Srbije vodil

in usklajeval generalni sekretar FIR Ulrich Schneider, ki je zelo korektno in profesionalno vodil konferenco. Na njej so sodelovale delegacije iz Italije, Portugalske, Madžarske, Nizozemske, Nemčije, Norveške, Romunije, Grčije, Slovaške, Belgije, Rusije – preko videopovezave – in vse države z območja nekdanje skupne države razen iz Severne Makedonije.

Predstavniki Srbije so v svojih nagovorih poudarjali podporo konferenci in SUBNOR Srbije, pomen protifašizma in upiranja zgodovinskemu revizionizmu, se tudi osebno razglasali za protifašiste in poudarjali pomen svobode in poznavanja zgodovine. Predsednik SUBNOR Srbije, generalmajor Vidossav Kovačević, je posebej poudaril in se zahvalil predsedniku Vučiću in vladi za podporo SUBNOR-u. Poudaril je pomen delovanja in enotnosti FIR, pomen zmage nad fašizmom in nacizmom pred 77 leti, ko je bilo premagano največje zlo v 20.

stoletju. Predsednik FIR Hanti pa je povedal, da je konferenca v Beogradu največja konferenca protifašistov po pandemiji, in posebej opozoril na vlogo in pomen partizanskega gibanja v Jugoslaviji, poudaril podporo Srbiji pri vključevanju v EU, ki bo s tem okrepila tudi boj proti neofašizmu v EU, opozoril na krepitev ekstremne desnice v Evropi, brisanje spomina na fašizem, skupne osnove protifašizma v vseh državah ne glede na razlike med njimi ter na pomen FIR v tem okviru kot ambasadorja miru v okviru Organizacije združenih narodov. Generalni sekretar FIR Schneider je širše govoril o porastu desnih (nacionalističnih) gibanj v evropskih državah, manipuliranju z vojno v Ukrajini, kar počnejo desna gibanja za utemeljevanje zgodovinskega revizionizma, na njegove idejne in konkretne pojave oblike, še posebej v vzhodnih državah.

Predsednik Bergtun je v daljšem uvodnem govoru poudaril pomen

Organizacije združenih narodov, opozoril na širjenje fašizma v Evropi, spomnil na svoj prvi obisk v Beogradu leta 1914, se označil za protifašista in poudaril, da je vedno podpiral FIR. Posebne pozornosti je bila deležna njegova pobuda in ponudba, da bi bil kongres SVF prihodnje leto v Beogradu (prvi kongres je bil 1951. leta prav tako v Beogradu). V razpravi je skupaj sodelovalo 30 udeležencev, ki so predstavili zgodovinske in aktualne vidike fašizma in protifašizma ter njuno povezanost s socialnimi, ekonomskimi in političnimi gibanji, kratenjem človekovih pravic in svoboščin, opozorili na protikomunistično evforijo ter predstavili različne pojave oblike zgodovinskega revizionizma v posameznih državah. V sklepnem delu konference je predstavnik ANPI po dogovoru predstavil skupni dokument ANPI-ZZB-SABA »**Poziv za mir**«, ki je postal tudi del gradiva s konference.

Marjan Šiftar

■ **DOGODKI** Pred 79 leti

Oktobrski zločini okupatorja v Istri

V slovenski Istri smo počastili spomin na veliko nemško požigalsko ofenzivo oktobra 1943. Naše krajevne organizacije so pripravile tri večje slovesnosti, in sicer v Svetemu Antonu, Dekanih in Pobegih - Čezarjih, na katerih je nastopilo veliko otrok, glasbenikov, pevcev in recitatorjev.

Po razpadu Italije in nekaj tednih svobode so Nemci v noči s prvega na drugi oktober 1943 na Hitlerjevo zahtevo in po načrtu Rommlova štaba poslali nad Istro 50.000 vojakov s 150 oklepniki. Slovensko in hrvaško Primorje so si namreč hoteli priključiti neposredno tretjemu nemškemu rajhu kot nemško deželo Adriatische Kunsterland z glavnim mestom Trst.

Prvi del nemške vojske skupaj z zapriseženimi italijanskimi fašisti je prodiral ob obali, drugi pa je bil usmerjen na Buzet. Neizurjene in komaj preoblikovane partizanske enote iz posebnih bataljonov niso mogle zaustaviti nemških tankov. Najprej so se jim postavile po robu

na prehodu čez Osapsko reko pri Orehu, nato pa med Rabujezom, Plavjami, Škofijami in Korošci. Po večurnem boju je padlo 24 borcev Tržaške brigade, devet jih je bilo ranjenih, 16 pa zajetih. Nemška vojska je skupaj z italijanskimi fašisti, ki so bili že izkušeni morilci in požigalci naših narodnih in kulturnih domov, požigala vasi in pobijala ljudi kar na poljih in v vinogradih, kjer jih je našla med jesenskimi opravili. V Pobegih so jih pobili 24.

V dveh dneh so v slovenski Istri ustrelili več kot 200 prebivalcev in požgali 55 naselij ali 1800 stanovanjskih hiš in gospodarskih poslopij, nato pa so zasedli vso preostalo Istro in skupno pobili več kot 2000 ljudi. A še huje je bilo, kot lahko povedo le številke. Kot je v Dekanih dejala slavnostna govornica zgodovinarke Vlasta Beltram: »Nemška oktobrska ofenziva je pustila za seboj mrtve in pogorišča, sejala grozo in strah med ljudmi, ki takega nasilja niso bili vajeni.«

A istrski ljudje in vse primorsko prebivalstvo so se po tej ofenzivi kot feniks dvignili iz pepela in se množično in enotno uprli do slehernega prebivalca, mož in žena, otrok in starcev, brez primerjave v okupirani Evropi. Celotno velik del italijanskega naroda, ki ga je fašizem 25 let vzgajal v sovražnost, se jim je pridružil.

Na prireditvi v Svetemu Antonu je bila slavnostna govornica novinar Mirjam Muženič, ki je po naštetih grozotah te ofenzive dejala: »To je naša zgodovina! Zgodovina nas tukaj prisotnih, vaših sorodnikov, sosedov, prijateljev. Zato ne morem in nočem mimo pljunikov, ki jih na to našo preteklost še vedno brezsravno izkašljujejo posamezniki in določene skupine. Ljubljanski zgodovinar, sicer novinar nacionalne televizije, je pred kratkim na študijskem srečanju katoliških izobražencev na Tržaškem izjavil, da so bili komunisti za civilno prebivalstvo večja grožnja kakor okupator. Le nekaj ur pozneje pa je

na bazoviški gmajni ob spomeniku prvim antifašistom v Evropi mladi Nabrežinec Jakob Terčon povedal, navajam, 'da je antifašizem ena od še kako potrebnih korenin. Potrebujemo pa tudi peruti, brez katerih smo vključeni v preteklost brez pogleda v prihodnost'.

Najmnožičnejša prireditev je bila pred spomenikom v Pobegih. Tam se je koprski župan Aleš Bržan ob pozdravnem nagovoru obrnil k otrokom in z veseljem ugotovil, da naša mladina prav zaradi takih slovesnosti ne bo pozabila na grozote,

ki so jih doživeli naši predniki, in na njihov upor proti fašizmu. To je poudaril tudi slavnostni govornik, tržaški literat Marko Kravos, in z upanjem v prihodnost dejal: »Skupaj se bomo oglašali na proslavah (žrtev in zmag) skupaj se bomo upirali današnjim vojnem, hudobnežem v ovčjih kožah, da, tudi proti sivi ravnodušnosti in črni topornosti, ki se pojavljata v nas ali okoli nas. Za ta dva pojava v dušah človeštva ni niti državne meje niti preteklega časa.«

Miloš Ivančič

■ **PEVSKI ZBORI TPPZ** Pinko Tomažič

Začetek praznovanj ob 50-letnici

29. november 1943 je bil za Primorje pomemben mejnik v zgodovini našega obstoja, saj je bil na ta dan na 2. zasedanju AVNOJ-a sprejet sklep, da se Primorska priključi k takratni Jugoslaviji. Po 79 letih je v postojnskem Kulturnem domu 29. novembra lani zadonela partizanska pesem Tržaškega partizanskega pevskega zbora (TPPZ) Pinko Tomažič. Večer je bil poseben s kar nekaj presenečenji – poseben za zbor in občinstvo. Z njim se je začelo praznovanje 50. obletnice obstoja TPPZ Pinko Tomažič.

Zbor je bil ustanovljen leta 1972 v Bazovici, ko so se pod vodstvom Oskarja Kjudra začeli zbirati posamezniki, željni petja partizanskih pesmi in prenašanja vrednot narodnoosvobodilnega boja na mlajše generacije. Prenašanje vrednot, kot

so združevanje, tovarištvo, strpnost in sprejemanje različnosti v svetu brez meja, so še danes glavni moto zbora. Zbor je glasnik narodnoosvobodilnega boja proti fašističnemu okupatorju in nasilju.

Večer je bil razdeljen na dva dela. V prvem delu so predvajali dokumentarni film *Pesem z dvignjeno pestjo* o partizanu in ustanovitelju zbora Oskarju Kjudru. Odstrl je njegovo razgibano pot, ki so jo zaznamovali začetek fašizma, druga svetovna vojna, tovarištvo in glasba. Avtor filma Pino Rudež je njegovo življenjsko zgodbo nadgradil z arhivskimi posnetki in zgodovinskimi dogodki, ki so bili tako ali drugače povezani z njim. Film je snemal celih devet let.

Drugi del večera je s predajo zahvale za dolgoletno sodelova-

nje in velik prispevek h kulturi in ohranjanju vrednot NOB v občini Postojna predsednici zbora Radi Zergol začel župan občine Postojna Igor Marentič. Potem pa je srčno, doživeto in glasno zadonela partizanska in uporniška pesem zbora z zborovodkinjo Pio Cah na čelu. V nizu poznanih partizanskih in drugih revolucionarnih pesmi iz vse Evrope je bil zbor nagrajen z mnogimi aplavzi navdušenih poslušalcev, ki so prišli od vsepovsod, tudi iz zamejstva. Ob koncu pa je bila doživeto odpeta pesem Vstajenje Primorske, ki je pravzaprav postala naša primorska himna in jo je pela vsa dvorana.

Postojnsko združenje pa ni pozabilo na svojega člana, člana krajevene organizacije ZB Hruševje Pavla Kranjeca, še edinega člana zbora,

Prvi rez torte sta opravili Rada Zergol (levo) in Pia Cah.

ki v njem nastopa od same ustanovitve, to je že polnih 50 let. Ob tem jubileju mu je posebej čestital tudi predsednik ZB NOB Postojna Jerko Čehovin. Za zadnje presenečenje večera pa sta poskrbela predsednica postojnske krajevene organizacije Katja Vuga in predsednik Zveze združenj borcev za vrednote NOB

Slovenije Marijan Križman, ko sta na oder pripeljala slavnostno torto. Sledil je skupni prvi rez torte predsednice zbora Rade Zergol in zborovodkinje Pie Cah v nadaljnjih petdeset let, predsednik Marijan Križman pa je z voščilom sklenil slavnostni dogodek.

Katja Vuga

SPOMENIKI *Partizanski spomeniki na Geopediji (12)*

Razbitje 1. bataljona Kamniško-zasavskega odreda

V SPOMIN
NA 174 PADLIH BORCEV IZ ENOT
IV OPERATIVNE CONE NOV IN
POJ

UMRLI SMO, KI V GROBU TU
LEŽIMO,
A NAD SVOBODO VAŠO ŠE
BEDIMO,
KER HOČEMO, DA RASTE
IN ŽIVI,
ZA KAR SMO DALI SVOJO
SRČNO KRI
1941–1945

(Napis na spomeniku na Gorici pri
Vranskem)

Iz Ločice pri Vranskem se odpravimo po stari cesti proti Trojanam. Kažipot na levi opozarja na vas Zaplanino. Po minuti vožnje ob potoku Zaplaninščica opazimo na levi lepo urejen spomenik, posvečen padlim borcem 1. bataljona Kamniško-zasavskega odreda.

Prve dni februarja 1945 je bataljon taboril v zaselku Zaplanina ob vznožju Čemšeniške planine. Izdajalec je stekel v Ločico pri Vranskem prijaviti partizane vlasovskemu poveljniku Štetininu, ki je o tem obvestil svojega kolego na Trojanah. Stroj je stekel ... Vlasovci s Trojan so mimo Šentgotarda prodirali proti Zaplanini, kjer so presenetili bataljon in udarili po njem. Bataljon ni imel žrtev in se je kljub visokemu snegu dokaj v redu umaknil proti Presedljam. Štab bataljona je bil že prepričan, da so se najhujšemu izognili. Vlasovci iz Ločice, ki so bili v zasedi na Presedljah, kamor jih je pripeljal izdajalec, pa so bataljon spustili tik predse, nato pa z vsem orožjem udarili po borcih. Boj je bil kratek in za bataljon usoden. Na bojišču je obležalo šestintrideset borcev, le osemnajstim se je posrečilo uiti izpod toče mitraljeških rafalov.

Bežali so navzdol proti Ločici, med njimi je bilo več hudo ranjenih. Poveljnik bataljona Franc Bratun - Jelen, dvakrat ranjen, se je sam ustrelil. Ranjence so vlasovci živalsko pobijali in onečaščali. Tudi izdajalec se je hvalil, kako je še žive borce brcal »v gobec«. Padle partizane so Nemci tri dni pustili ležati na kraju spopada. Šele tretji dan je občinska oblast odredila pokop. Med padlimi borci so bili trije domačini.

Neki ranjenec se je naslednji dan privlekel v izdajalčevo hišo. Takoj

Spomenik pod Zaplanino. Datum na spomeniku je napačen.

so sporočili vlasovcem, patrolja ga je izvlekla iz kože in ga nedaleč proč ubila.

Operativni oficir in član štaba Frido Hočevnar - Danilo se je dogodku spominjal takole: »7. februarja 1945 sta bila štab odreda in 2. bataljona na Dobrljevem, 3. bataljon pa v revirjih. V Zaplanini smo prenočili. Drugi dan smo že zgodaj zjutraj izvedeli od obveščevalcev, da so se že ponoči začele proti Zaplanini iz smeri Mrzlice in Čemšeniške planine pomikati kolone sovražnikov. Poveljnik bataljona Franc

Spomenik na Gorici nad Vranskim

Bratun - Jelen se je zato že zgodaj zjutraj z nekaj borci odpravil v opazovalno patroljo na teren, da bi se prepričal o teh poročilih. Ko se je čez nekaj časa vrnil, je ukazal, da se bataljon takoj premakne na pobočje Čemšeniške planine. Kmalu po premiku iz vasi so nas Nemci, ki so verjetno tu že ponoči postavili zasedo, silovito napadli in tu je že padlo precej borcev. Edina pot, ki bi nas lahko pripeljala iz obroča, je bila tesna ozka soteska, po kateri je tekel potok. Kakor hitro se je dalo,

smo se napotili proti soteski, ker so Nemci neusmiljeno streljali po nas.

Sam sem v metežu krogel in izstrelkov iz minometov [...] ostal zadnji v koloni. Na hitro sem presodil položaj in spoznal, da je edina rešitev za nas ledeno mrzli potok, saj je bilo vse drevje in grmovje okoli njega gosto obdano z ivjem. Zavpil sem: »Za menoj!« in se prvi pognal v vodo. Nekaj borcev s konca kolone mi je sledilo. V zavetju vode in ivja so nas Nemci izgubili iz vida, zato smo se rešili. Od tistih, ki so ostali v koloni, jih je še nekaj padlo.«

Spomenik na grobu sedmih borcev IV. operativne cone NOV na Presedljah

Vlasovci so skupaj z nemško policijo polovili v okolici Vranskega veliko ljudi, ki so decembra in pozneje zbežali iz Gornje Savinjske doline, ko jo je ponovno zavzel okupator. Pri Žegnanem studentu blizu Gorice nedaleč od Vranskega so streljali skoraj vsak drugi dan. Ujetnikom so včasih rekli: »Prosti ste, izginite!« Ujetniki si tega niso dali dvakrat reči, zbežali so, toda v bližini so bili za kritjem postavljene mitraljezi, ki so prestregli skoraj slehernega bežečega partizana in ga med begom ustrelili. Nekoč so jih tako pobili petinštrideset hkrati.

Nemci so vsakič naganjali domačine, da so iskali pobite in jih pokopavali. Z neko skupino ujetih so nekoč privedli ranjenega borca. Vozili so ga kar v samokolnici, ker je imel ranjeni obe nogi. Najprej so postrelili vse zdrave, za konec pa še ranjenca. V zaselku Gorica tik nad Vranskim je pokopanih 174 padlih v nemški ofenzivi 1944/45.

Stane Gradišnik

V okvir

- Viri
- Spomeniki in spominska obeležja NOB v občini Žalec (1986, str. 75)
- Ivan Vidali: Kamniško zasavski odred (1989, 2018, str. 249)
- Rado Zakonjšek – Cankar: Velika preizkušnja (1977, str. 491)

DOGODKI *Predsednica Republike Slovenije Nataša Pirc Musar*

Poslanica ob dnevu samostojnosti in enotnosti

Spoštovane državljanke in državljani, prebivalke in prebivalci Slovenije,

Slovenke in Slovenci doma, v zamejstvu in po svetu.

Na referendumu leta 1990 sem kot mlado dekle obkrožila DA. Da za samostojno Slovenijo, za državo, ki je hrabro in z državljanskim pogumom stopila na pot negotovosti. Bili smo enotni in vedeli smo, da je v skupnosti moč za uresničevanje nacionalnih interesov in spopadanje z izzivi.

Ko sem kot 22-letno dekle obkrožila da, se nisem zavedala, da vas bom leta 2022 na dan samostojnosti in enotnosti

nagovorila kot prva predsednica Republike Slovenije.

Tudi jaz stopam na novo pot previdno, a s prijetnim vznemirjenjem in državljanskim pogumom. Ker vem, da sreča pomaga pogumnim.

Hrabri ste bili vi, državljanke in državljani, ki ste decembra 1990 obkrožili DA, hrabro je bilo tedanje vodstvo, in bili smo enotni. In sreča je bila vedno na naši strani, ko smo bili enotni.

Enotni v zavedanju, da imamo novo državo. Ki jo imamo in moramo imeti radi in jo moramo braniti. Braniti njeno demokracijo, njeno pravno državo, člo-

vekove pravice, njene podsisteme, njene ranljive državljanke in državljane.

Predvsem pa moramo spoštovati drug drugega. Veliko smo dosegli kot skupnost. In velike izzive sodobnega časa lahko premagamo le kot skupnost. S solidarnostjo, prijaznostjo in dobrotljivostjo.

Kot predsednica si bom prizadevala, da bo naša država prijazen dom za vse.

Sprejmite, prosim, moje iskrene čestitke ob prazniku z željo, da nas njegovo sporočilo vodi na pot lepe in pravične prihodnosti.

Ljubljana, 26. decembra 2022

KOMENTAR

France Križanič

Špekulacije z električno energijo?

Glede na v povprečju dobre rezultate proizvajalcev električne energije v Sloveniji pred začetkom rasti cen te energije bi pričakovali, da so v letu 2022 ustvarili še zlasti velik dobiček. Električno so namreč krepko podražili. V prvih enajstih mesecih 2022 so bile njihove cene proizvajalcev za kar 93 odstotkov višje kakor pred letom (Statistični urad Republike Slovenije). Če gledamo nekoliko daljše obdobje, so se od tretjega četrletja (julij, avgust, september) 2019 do 2022 cene električne energije za slovenska gospodinjstva povečale za dobrih 22 odstotkov, za negospodinjški odjem pa kar za 144 odstotkov. Pri gospodarskih odjemalcih električne energije nad 20 GWh letno so se te cene povečale za več kot 223 odstotkov. Gre za cene, ki vključujejo tudi stroške omrežja in davke, razen DDV pri tako imenovanem negospodinjškem odjemu. Z vidika ponudnikov električne energije se je ta podražila še približno enkrat bolj, kot kažejo podatki o spremembi njenih končnih cen.

Stroški proizvajalcev električne energije se v zadnjem času niso spremenili z izjemo velikega povečanja cen emisij-skuponov (obračunavajo se na toni emisij toplogrednih plinov). Slednje je prizadelo termoelektrarne, a so strošek zlahka prevalele na odjemalce električne energije. Prav ta prenos je v Evropski uniji vzrok energetske krize oziroma visoke ravni cen električne energije. Holding slovenskih elektrarn (HSE) je v zadnjih

letih izvajal odpise kapitala in prikazoval slabo dobičkonosnost na račun pričakovanih izgub zaradi rasti cen emisijskih kuponov s pričakovanjem, da tega stroška ne bo mogel vgraditi v svojo prodajno ceno električne energije. In vendar je bilo to zlahka izvedljivo, saj ni konkurence, ki bi bila sposobna ponuditi cenejšo energijo. Pričakovati bi bilo, da bo HSE, v veselje Finančne uprave Republike Slovenije, to vrsto zadržanih dobičkov iz prejšnjih let prikazal kot končni rezultat v 2022 in poravnal davčne obveznosti.

Ko je bilo torej v letu 2022 pričakovati rekordne dobičke slovenskih proizvajalcev električne energije, so se v medijih pojavile informacije, da potrebuje HSE dokapitalizacijo skoraj 400 milijonov evrov (vrednost gradnje 20 kilometrov avtoceste), skupaj z drugimi ponudniki električne energije pa je zašel v tako likvidnostno krizo, da jim je država zagotovila še 1,6 milijarde evrov (vrednost gradnje 80 kilometrov avtoceste) poroštev za najem potrebnih posojil. Kaj se je zgodilo? Neposrednega podatka ni, sklepamo pa

lahko, da je pri slovenskih ponudnikih električne energije izguba, zaradi katere so v likvidnostnih težavah, nekateri pa potrebujejo celo veliko dokapitalizacijo, nastala na področju trgovanja z električno energijo. Iz letnih poročil za leto 2020 izhaja, da je HSE proizvedel 7,6 TWh električne energije in jo prodal za skoraj 40,8 TWh, GEN I pa je od GEN energije odkupil blizu 3,7 TWh električne energije, proizvedene v Nuklearni elektrarni Krško, prodal pa jo je 142,9 TWh. Pri HSE je proizvodnja električne energije obsegala 19 odstotkov, pri GEN I pa je nakup električne energije v GEN obsegal le slabe tri odstotke prodaje doma in v tujini. Za pokrivanje te ponudbe sta morala tako HSE kot GEN I električno energijo v tujini tudi kupovati. V bistvu sta jo preprodajala. Težave so nastale, ko nista imela usklajene prodaje in nakupa.

V sedanjih razmerah lahko sklepamo, da sta HSE in GEN I prodala električno energijo v pričakovanju, da jo bosta lahko po ustrezno nizki ceni tudi kupila, kar pa se zaradi rasti cen električne energije na evropskem trgu ni zgodilo. Energijo sta prodala s špekulativnim pričakovanjem, da jo bo mogoče pozneje kupiti ceneje. V žargonu finančnih analitikov bi lahko rekli, da sta v špekulaciji zavzela »kratko pozicijo«. Električno energijo (lahko bi bila devizna sredstva ali pa delnice) sta prodala, čeprav je še nista imela.

Dokapitalizacija in državna poročstva bi morali biti v tem primeru zadnje sredstvo držav-

ne pomoči. Prvi ukrep je prekinitev pogodb o prodaji električne energije zaradi nadpolovičnega prikrajšanja in sklenitev novih pogodb, ki niso izrazito v škodo ene stranke. Drugi ukrep je stečaj hčerinskih družb, ki izvajajo trgovanje, ter vzpostavitev novega načina prodaje električne energije pri slovenskih proizvajalcih te dobrine. Tretji ukrep je ustanovitev posebnega državnega podjetja – ali pa še bolje kar agencije, ki se bo ukvarjala s sanacijo nastalih obveznosti. Vzpostavi lahko na primer dolgoročen način njihovega odplačevanja (regulacija) in si finančni vir zagotovi z začasno davščino na prenos električne energije pri trgovanju preko slovenskih meja. V vsakem primeru pa stroškov izgub, nastalih zaradi nepazljivosti trgovcev z električno energijo, ne bi smeli nositi slovenski gospodarski subjekti z učinkom na zmanjšanje števila delovnih mest ter upad dodane vrednosti javnofinančnih prihodkov in zlasti izvoza. V sedanji krizi lahko Slovenija izgubi izvozno strukturo svojega gospodarstva, prav značilnost, ki nas je rešila med zadnjo finančno krizo.

■ **REPORTAŽA** *Po spomenikih okrog Ovsiš (2)*

Janina in Tatjana

Dobro se ju spominjam, dve mladi lepi partizanki. Pogosto sta prihajali k nam v Rovte na obisk iz hoste izpod Jamnika, kjer so v lesenih barakah bivali aktivisti NOB. Pri sosedovih Jeromovih v Rovtah nas je poučevala partizanka Vida Šinkovec - Janina, včasih tudi Končeva Jela s Poljšice. Kakor je pač nanese, se nas je nabralo kakih 15 otrok iz vasi, da smo vsaj malo vadili računstvo in branje. Ko je leta 1943 odšel nemški učitelj in so partizani požgali prazno šolo na Ovsisah, kamor so se nameravali naseliti domobranci, namreč pouka ni bilo več. Cilka Odar - Tatjana pa je bila bolničarka, ki mi je dobesedno rešila življenje. Hudo sem zbolel za pljučnico, Tatjana pa se je v civilni obleki, ki jo je hranila pri nas, peš odpravila k doktorju Bežku v Kranj po zdravila, ki so me počasi spravila k sebi. Po trikrat na dan mi jih je prišla dajat in obnem preverjat, kako mi gre. Doktor Bežek je sicer tudi sam hodil zdraviti partizane v hosto in ljudi po vaseh.

Nekega dne je v Jeromovo hišo prihrumelo nekaj v partizane preoblečenih kranjskih domobrancev – raztrgancev. Tam so naleteli na Janino, ki se je domobrancem zlagala, da je na obisku pri teti, Jeromovi Ani Klemenčič. Zagrozili so ji, da bo hudo kaznovana, če to ni res. Jeromova mama preoblečencem ni nasedla, saj je dva od njih prepoznala: »Saj vaju pa poznam!« Ker jima je rekla raztrganca, so jo jezni

Spomenik Janini in Tatjani nad Lajšami. Janina ima spominsko ploščo tudi na Cankarjevi 13 v Kranju.

Spomenik Janini in Tatjani

Nad Lajšami je spomenik nesrečnima dekletoma. Na njem piše:

ZA SVOBODO STA ŽRTVOVALI ŽIVLJENJE
19. APRILA 1945
ŠINKOVEC VIDA - JANINA
SEKRETAR SKOJA IN ČLAN OKROŽ.
KOMITEJA KPS
ODAR CILKA - TATJANA
SEKRETAR AFŽ IN ČLAN OKROŽ. ODB. OF
OO ZZB NOV KRANJ

začeli suvati, pretepati in brcati, otroci pa smo jokali.

Janina in Tatjana sta me nekoč prosili za kurirsko uslugo. Nesel naj bi pošto v Podblico k neki hiši, ker bom kot fantič manj sumljiv,

če bi morda naletel na sovražnika. Z mammo sva že prej večkrat nesla partizansko pošto h Kolovratu. V ramo suknjiča sta mi zašili sporočilo in me poslali na pot. Bil sem kar korajžen, saj sem pot poznal, ker sva z mammo večkrat hodila tja. Pot mi je prekrizala skupina domobrancev in me vsega pretipala. Ker niso ničesar našli, sta me zadnja dva jeznila prebunkala. Eden je že naperil puško proti meni, ko sem nemočen ležal na tleh. Drugi pa je rekel: »Ah, pusti ga, saj bo itak kmalu crknil.« Te besede mi vse življenje niso šle iz glave. K sebi me je spravila Kovačeva mama iz Nemilj s kozjim mlekom. Pošto sem uspešno oddal, nazaj grede sem se pri Kovačevih še enkrat okrepčal s kozjim mlekom. Domači so se križali, ko so me zagledali vsega okrvavljenega in črne ga od udarcev.

Janino in Tatjano so tik pred koncem vojne, 19. aprila 1944, ko sta se želeli praznje obleči za proslavljanje zmage, blizu cerkve svete Jedrte nad Lajšami na poti proti Primorski prestregli domobranci iz Selc in se nad njima strahotno znesli. Umrli sta v hudih mukah. Lajšani so poročali, da so se njuni kriki slišali vse do vasi. Domobranci so pustili domačinom, da ju pokopljejo. Zagrebli so ju pri cerkvi na Jamniku in po vojni prekopal v Kranj.

Mira Hladnik (po pripovedovanju Janka Potočnika),
foto: Miran Hladnik

■ **DOGODKI** *Skokova domačija v Gorenji Trebuši*

Ustanovitev 9. korpusa

S pohodom in spominsko slovesnostjo smo 17. decembra lani počastili spomin na ustanovitev 9. korpusa. Ta je bil ustanovljen z ukazom poveljnika Vrhovnega štaba NOV, maršala Tita, podpisanim 13. decembra 1943. Ukaz o ustanovitvi je slovenska partizanska vojska prejela 21. decembra 1943 in še istega dne pripravila slovesnost na Skokovi domačiji v Gorenji Trebuši. Ta dan velja tudi za uradni dan ustanovitve korpusa, ki je med drugo svetovno vojno odigral osrednjo vlogo pri osvoboditvi Primorske.

Zjutraj smo se pohodniki zbrali v Krtovščah, zaselku med Dolenjo in Gorenjo Trebušo, in se kljub slabemu vremenu odpravili na približno šest kilometrov dolg pohod proti Gorenji Trebuši. Najprej smo se ustavili pri spomeniku, na katerem so zapisana imena 51 padlih partizanov in žrtev fašističnega terorja. Predstavniki veteranskih in borcevskih organizacij so ob postroju praporov k spomeniku položili venec in sveče, udeležence pa je nagovoril Rok Uršič, predsednik

Zbrane je pri spomeniku padlim partizanom in žrtvam terorja nagovoril Rok Uršič.

Združenja zveze borcev Tolmin, Kobarid, Bovec.

Pot smo nadaljevali do Skokove domačije, kjer je na pročelju hiše spominska plošča, ki spominja na ustanovitev 9. korpusa. Na ploščadi pred hišo je potekala osrednja slovesnost, ki se je začela s postrojem praporščakov, petjem slovenske himne in pozdravom udeležencem pohoda. Čast osrednjega govornika na proslavi je pripadla predsedniku

Društva veteranov Sever Severna Primorska, Angelu Vidmarju. V nagovoru je orisal pomen narodnoosvobodilnega boja, da danes živimo v svobodni državi, kot tudi pomen 9. korpusa pri boju za zahodno mejo. V kulturnem programu so se pevci iz Dolenje Trebuše predstavili z domoljubnimi pesmimi, učenke Osnovne šole Dušana Muniha z Mosta na Soči pa so deklamirale.

Letošnje slovesnosti se je udeležil tudi praporščak s kopijo papora 9. korpusa. Originalni prapor je namreč v vojnem muzeju v ameriškem glavnem mestu in je skupaj s prapori zmagovitih armad druge svetovne vojne izobešen na častnem mestu.

Pohod in slovesnost sta se končali z druženjem ob skromnem prigrizku, misli pa so nam že uhajale v jubilejno leto, saj bomo skupaj s pohodom praznovali 80. obletnico ustanovitve 9. korpusa.

Egon Devetak

Osrednja spominska slovesnost je bila pred Skokovo domačijo.

■ **RAZMIŠLJANJE** *Škofja Loka*

Spominske slovesnosti

Kako ste pa vi preživeli praznične dni spomina na mrtve? Predvsem so v prazničnih dneh mediji poročali o tem, koliko letal leti kam, kako so polna obalna mesta in toplice, pa koliko ljudi je odšlo na Hrvaško itd. Tisti, ki jim gmotne zmožnosti dopuščajo, so izkoristili proste dneve in počitnice in potovali, potovali. Tisti, ki si tega ne morejo privoščiti, so malo z zavistjo spremljali te novice. Ampak ali niso ti dnevi, posebni praznični dnevi v poznem jesenskem času, namenjeni spominjanju, soočanju s časom, ki je minil, povezovanju z ljudmi, ki jih ni več, in povezovanju s tistimi, ki smo tu?

V mojem otroštvu so bili dnevi konec oktobra in prvi november posvečeni spominu na mrtve. Dan pred prvim novembrom smo se šolarji in celotne družine udeležili spominske slovesnosti v spomin na padle borce in borke v narodnoosvobodilni vojni, ki je bila vsako leto organizirana v Škofji Loki. Prvega novembra pa smo se dopoldne družinsko odpeljali v Begunje, kjer je bila spominska slovesnost za padle talce, med katerimi sta bila tudi dva moja strica, očetova brata. Popoldne pa smo obiskali družinske grobove in se poklonili še umrlim svojcem in prijateljem. Potem smo se zbrali v širši družini pri kakšnem od bližnjih sorodnikov in skupaj pomeditali o ljudeh, ki jih več ni med nami, o tem, kaj so nam pomenili, se spomnili kakšnih ključnih dogodkov z njimi v naših življenjih. Starejši so nam povedali še kakšne zgodbe, prenesli kakšne informacije, ki smo jih vključili v našo družinsko zgodovino in osebno identiteto.

Na vse to sem pomislila, ko sem se letos 30. oktobra spet udeležila spominske slovesnosti v organizaciji Združenja borcev (in bork, op. M. N. U.) za vrednote NOB pred sloopjem Zveze borcev v Škofji Loki. Bil je lep sončen poznooktoprski popoldan. Program so nam pripravili Mestni pihalni orkester Škofja Loka, ki ga vodi dirigent Alojz

Kompan, učenke in učenci Glasbene šole Škofja Loka: pevke in pevci Tadej Marenk, Minka Triler, Jerca Bogataj in Drejc Eržen ter kitaristka Lucija Rupar pod mentorstvom profesorjev Saške Kolarič, Janeza Hostnika in Denisa Kokalja, član ansambla Loškega odra Jan Bertoneclj. Prireditelj je vodila Monika Tavčar.

Bilo je prisrčno in toplo. Začutila sem izjemno povezanost med nami poslušalci in nastopajočimi, neke vrste uglasenost v skupnem spominjanju in odmevu besed in glasbe. Ponosna sem na to, da se ena nastarejših civilnodružbenih organizacij v povojni Sloveniji, Združenje borcev za vrednote NOB, tako pogosto napadana in zlorabljana v take in drugačne ideološke name, ohranja in nas opozarja na resnične življenjske vrednote kot so povezovanje, skupnost, spoštovanje, solidarnost, spominjanje, druženje, prostovoljstvo, humanost. Kako dragoceni so taki spominski dogodki!

Vesela sem tudi, da nove in nove generacije prostovoljcev in prostovoljk pripravljajo te dogodke. V Škofji Loki jih je veliko. Po spominski slovesnosti ob dnevu mrtvih sledi cela vrsta spominskih slovesnosti v zimskem času. Ne samo spomin na dražgoško bitko, ta je medijsko najbolj izpostavljen, meni še več pomenijo taki manjši spominski dogodki, kot je spominska slovesnost ob napadu na Škofjeloško četo na Jamniku 7. februarja ali slovesnost v spomin petdesetim ustreljenim talcem za Kamnitnikom v Škofji Loki 9. februarja, da omenim samo najbližje zimske slovesnosti.

Še enkrat zahvala vsem prostovoljcem in prostovoljkam v Škofji Loki, ki s takim zanosom pripravljajo te dogodke! In vabim vse tiste, ki so se izgubili v tem kaotičnem svetu potrošništva vseh vrst, da se pridružijo tem dogodkom in ljudem, »ki v srcu dobro mislimo«. To je tudi oblika upora za današnji čas.

Mirjana Nastran Ule

■ **DOGODKI** *Brežice*

Informacijske table ob spomenikih

Združenje borcev za vrednote NOB Brežice je 14. decembra s pomočjo izvajalca, podjetja Reklame Žarn, postavilo in odkrilo štiri načrtovane informacijske table, ki pri spomenikih NOB v slovenščini, angleščini in nemščini pojasnjujejo dogodke med narodnoosvobodilnim bojem, kot jih zaznamujejo pomniki. S tem želijo v združenju osvetliti dogajanja v občini Brežice med drugo svetovno vojno in te predstaviti tako domačinom, ki o tem žal vse manj vedo, kakor tudi mnogim tujim turistom, ki se na svojih poteh čedalje pogosteje srečujejo s pomniki, a ne vedo, čemu so postavljeni. Lani so bile v skladu z načrtom dejavnosti združenja postavljene informacijske table v Blatnem, na Pečicah, v Artičah in na Čedmu. Za letos pa v brežiškem združenju napovedujejo nadaljevanje programa.

Stane Preskar, foto: Reklame Žarn

Nova informativna tabla na Pečicah

Informativna tabla v Artičah

■ V METEŽU ZGODOVINE *Borec Koroškega odreda*

Drejčkova poslednja pot

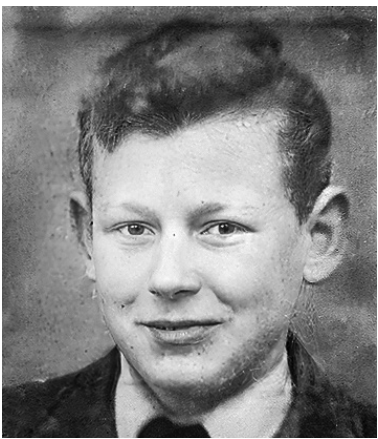
Mitja Šipek, mojster koroške besede, je zapisal: »Dobrije so kot otok sredi morja. Čisto za sebe, med Mežo in Selovcem, mežikajo hiše kot ovčve v poletni dan. Zdi se ti, da v ta blagoslovljeni kotiček ne more poseči drugi kot sonce s svojimi zlatimi rokami.« Pa je prišel čas, ko je črn oblak prekril roke zlatega sonca.

Kotnikovi – Juričeva družina, oče Andrej, mati Alojzija ter devet otrok, šest sinov in tri hčere – so v tem blagoslovljenem kotičku živeli svoje mirno življenje. Oče Andrej je kruh številni družini služil v fabriki, mati Alojzija pa je nosila vso težo skrbi, da je nasitila enajstčlansko družino. Ta Kotnikov rod je rasel ob ženi, materi, ki ga je vzgajala v trdni narodni zavednosti, medsebojni ljubezni in ljubezni do drugih. Trdno ob ženi je stal mož Andrej, ki je svoj značaj in spoznanja oblikoval kot vojak v prvi svetovni vojni in svoje domoljubje utrjeval kot Malgajev borec za severno mejo.

Ritem ustaljenosti, mirnosti in do neke mere brezskrbnosti se je porušil ob vdoru okupatorja na slovensko ozemlje, posebno za Juričeve pa tudi ob tem, ko je drugi sin, Drejček, po izstopu iz šole s štirinajstimi leti odšel k stricu v Šoštanj, kjer naj bi se izučil sodarstva. Drejček je rodne Dobrije zelo pogrešal, zato se je vedno vesel in poln sreče, ki je žarela iz njegovih modrih oči, vračal domov.

Okupator ni prezrl trdne narodne zavednosti, ki je odlikovala družino Juričevih. Oče Andrej je bil dan prej, preden naj bi okupator družino izselil, na to opozorjen. Še isti večer, oktobra 1944, se je družina z najnujnejšim odpravila peš na pot ob obronkih Uršlje v tedaj osvobojeni Gornji Grad. Najmlajšega, ki je imel komaj dve leti, je oče nosil vso pot. Z njimi ni bilo najstarejšega Stanka, ki je bil v partizanih, in Drejčka, ki je bil v Šoštanju.

V tem času je Drejček prejel poziv v nemško vojsko. Z dovoljenjem je prišel na Dobrije, da se pred odhodom poslovi od domačih, toda našel je prazen dom. Ni imel namena

Andrej Kotnik, Juričev Drejček (30. avgust 1928–12. januar 1945)

vrniti se v Šoštanj in odzvati pozivu v nemško vojsko, marveč je iskal zvezo s partizani, kjer je že bil njegov starejši brat. Še ne star 16 let je jeseni leta 1944 postal borec Koroškega odreda.

Na silvestrovo istega leta se je s skupino partizanov zadrževal pri Jurčku pod Uršljo goro. Izdajalska roka je ponoči na ta kraj pripeljala SS-policijo z Rimskega vrelca. V boju, ki se je vnel med esesovci in partizani, so padli dva partizana in nemški podoficir. Mrtve je moral Drejček na kmečkih garah odvléči do Rimskega vrelca in nato naprej v Guštanj (Ravne na Koroškem). Drejčka so odpeljali v dravograjsko gestapovsko mučilnico, kjer je ob zasliševanju moral prenašati vse oblike mučenja in pretepanja. Ostal je trden in kljub mladosti, tepežu in metanju ob zid ni ničesar izdal. Mučeniški čas v dravograjski gestapovski mučilnici je s sotrpini preždel v celici št. 5, v celici smrti. V gestapovskem zaporu je bil tudi Ivan Lačen, Drejčkov prijatelj. Včasih sta imela možnost na hodniku šepetaje kaj spregovoriti. Neki dan pa sta morala oprtana z ročnima minometoma na hrbtu in z gestapom in vermahtom na hajko na Ojstrico nad Dravogradom. Toda prišel je dan, ko Ivan na seznamu, napisanem s kredo, ni več našel Andreja Kotnika, Juričevega Drejčka, in ko se z Ivanom nista več srečala na hodniku gestapovske mučilnice.

Tistega dopoldneva, bilo je 12. januarja leta 1945, je sonce s svojimi žarki vztrajno prodiralo skozi zimsko oblačnost, kot da hoče biti v spremstvu žalostne kolone, prezeblim in napol bosim dati vsaj malo toplote, njim šestim in mlademu Drejčku, ki ga je poslednja pot vodila skozi rodne Dobrije. Drejčkov pogled se je ustavil na domači hiši, na Juričevem. Kadar se je vračal domov, ga je na pragu z razprtimi rokami pričakala mati, k njemu so vsi veseli pritekli mlajši bratje in sestre. Misli so ogrele pretepeno in premraženo Drejčkovo telo. Lačen si je zaželel kos kruha, dala mu ga je Jugova teta, ob tem pa ga je gestapovec udaril s puškinim kopitom in se zverinsko zadr, da ta pes ne bo več jedel kruha.

Siva kolona premraženih, pretepenih, izmučenih, a v srcu zvestih svojemu boju se je počasi vzpenjala proti Selovcu. Drejčkov zadnji pogled je objel Dobrije, njegov kraj tisoč in koliko še ne izživetih trenutkov na krilih mladosti.

Mežnarjev gozd. Tam spodaj cerkvice sv. Neže. Kolona se je ustavila. Vztrepetala so srca, Drejček je priprl oči: to je torej konec poti, a vendar skoraj doma.

Gluha tišina – kovinski zvok repetiranja orožja – rafali iz avtomatskega orožja so prekinili mlada življenja, med njimi tudi življenje Juričevega Drejčka. Izpod čelad so se režale zverinske podobe njih, ki so s svojim nečloveškim početjem hoteli zatreti vsak odpor proti okupatorju.

Nekaj časa se mrtvim, ki so ležali v snegu, nihče ni smel približati. Le teta Zefka se je upala skrivaj do njih, da je Drejčku odrezala šop las in jih dala materi v spomin. Partizani so ob cerkvi sv. Neže skupali grob in vanj položili mrtve talce. Po osvoboditvi se je v Dobrije vrnila Juričeva družina: oče Andrej in starejši sin Ivan iz Dachaua, mati Alojzija z drugimi otroki pa iz celovških zaporov. Vrnili so se vsi razen Drejčka, ki je za vedno ostal pri cerkvi sv. Neže.

Vlado Mrzel

■ V METEŽU ZGODOVINE *Bojana Pavšič*

V odprtem vagonu rodila sina

Partizanske vasi Kromberk, Loke in del Ajševce so po popisu prebivalcev 24. aprila 1944 skupaj šteje 527 prebivalcev. V narodnoosvobodilnem boju je padlo 44 partizanov, 28 krajanov ni preživel taborišč. V vojsko vpoklicani moški so se borili po Evropi in Afriki. Doma so ostali le otroci in nekatere ženske in aktivistke, ki so partizane oskrbovale

1. maj 2010 – Bojanin 90. rojstni dan.

s hrano in pošto. V petnajstih bunkerjih v svojih hišah so skrivale aktiviste pred Nemci.

Napad na dva Nemca, ki sta patrolirala po vasi, je bil povod, da so Nemci obkolili Kromberk ter Loke in k Maksovi hiši blizu Svete trojice v zgodnjem jutru prignali vaščane. Izločili so 45 domačinov, v glavnem mladino, in jih iz Gorice po nekaj dneh z vlakom odpeljali na prisilno delo v razna nemška taborišča.

25. junija 1944 je tudi Bojanina družina Pavšič izkusila, da je vojna lahko še hujša, kot so jo doživljali do tedaj. Med odpeljanimi v Nemčijo so bili njihov sin Ivo, oče Rafael, hči Bojana – aktivistka, poročena s partizanom Jožefom Mertlom

in je pričakovala otroka. Sina Vojka – partizana – so Nemci tega dne obstrelili v Kromberku na Damberju in ga pri Boršnikovem potoku še pokončali s puškinimi kopiti. Doma je ostala samo mati Antonija.

Bojana in druga mlada dekleta so v začetku julija prispela v taborišče Auschwitz na Poljskem. V zaprtih vagonih so bila tri dni brez vode in hrane. Iz dimnika v Auschwitzu se je nenehno kadilo. Dišalo je po zažganem mesu. Naslednji dan so začele delati na gradbiščih. Vode niso smele piti. Kazen za prekršek prepovedi je bila huda. Bojana je z roko zajela vodo in paznica jo je z železno palico dvakrat oplazila po hrbtu. Pet žena je jedlo iz ene skodelice. Bojanina misel je bila le še pri nerojenem otroku.

Rusi so bili v začetku januarja 1945 že v bližnjih Katovicah, zato so Nemci začeli prazniti taborišče. Mlajši taboriščniki, med njimi Bojana, so v strašnem mrazu, snegu, zaledenelih poteh pešali 70 kilometrov do Breclava, kjer so jih naložili na vagon. Starejši so v glavnem zmrznili že med potjo. Na odprtem vagonu je Bojana rodila svojega sinka Jožefa. Živel je le šest dni, od 22. do 28. januarja 1945.

Dolga je bila pot domov. Prihajala je proti domu, srečevala sovaščane. Nihče ji ni povedal, kako je pri njih doma. Ni jih zanimalo, kje je ostal njen otrok, kaj je preživela, kako se je vrnila. Izvedela je, da se je iz Nemčije vrnil le brat Ivo, da je bil brat Vojko ustreljen, da se oče ni vrnil iz taborišča, da je padel v partizanih njen mož Joško. Taborišče je bilo Bojanin sopotnik vse življenje.

Majda Nemec

■ V SPOMIN

Ivan Stariha - Janko

Člani KO OZ Črnomelj smo 14. decembra lani položili venec k spomeniku narodnega heroja Ivana Starihe - Janka ob njegovi 100. obletnici rojstva. V začetku vojne se je vključil v Osvobodilno fronto, avgusta 1941 pa je odšel v partizane. Sodeloval je v več napadih na sovražnika, kjer se je vedno izkazal kot pogumen borec. Konec julija 1942 je postal operativni oficir I. bataljona Savinjskega odreda. Novembra 1942 je pa-

del, potem ko je nemška vojska na Tovstem vrhu na planini Dobrovlje obkolila Savinjski bataljon. Njegov brat Zvonko je padel leta 1942 v Kočevskem rogu. Drugi člani družine so bili internirani na Rab in pozneje v Gonars. Za narodnega heroja je bil Ivan Stariha - Janko razglašen 20. decembra 1951. Po njem se imenuje tudi ulica v Črnomlju.

Cvetka Aupič, foto: Jani Kastrin

■ ZANIMIVOSTI *4. junij 1945*

Bodoče učiteljice v Trstu

Potem ko so partizanske enote v začetku maja 1945 s številnimi žrtvami pregnale Nemce in pomagače s Primorskega ter osvobodile Trst, je steklo živahno politično delo. Organizirano pa se je začelo tudi skrbeti, da bi vsa področja javnega življenja kolikor toliko normalno delovala.

Ena takih nujnih zadev, za katere je bilo treba poskrbeti, je bilo gotovo šolstvo. Na vsakem koraku se je poznalo, da na Primorskem po letu 1923 tako rekoč ni bilo slovenske šole, slovenske učiteljice so razselili po vsej Italiji, tiste, ki so odbili zahtevano poučevanje v italijanščini, pa so pregnali v Jugoslavijo. Po kapitulaciji Italije so na Primorskem živahno delovale slovenske partizanske šole in močno omilile težave po osvoboditvi. Kljub temu je močno primanjkovalo učiteljev. Zasilna rešitev je vsekakor bila hitra vključitev dovolj mladih sposobnih za šolsko delo, s tečaji in sprotnim izobraževanjem pa jih usposobiti

za poučevanje. Pomembno delo na tem področju je opravil pedagog Josip Dolgan, doma iz Košane pri Pivki, ki je pripravil šolske načrte za vse razrede osnovne šole in organiziral šolsko mrežo.

Na sliki je skupina mladih bodočih učiteljic iz Ilirske Bistrice in Brkinov na tečaju v Trstu že prve dni junija 1945 ob srečanju z dvema znanima partizanoma iz bližnje Čičarije, ki sta s 5. prekomorsko brigado prišla na Primorsko in so-

delovala pri osvobajanju Trsta. Na fotografiji prepoznamo z leve tečajnico Ido Jenko Samsovo s Topolca pri Ilirski Bistrici in sestre Zoro in Avgusto Kakež iz Ilirske Bistrice, Rozko Celin iz Podgore ... Mlad partizan med njimi je (moj bratranec) Milan Čeligoj, doma iz bližnjih Velih Mun. Posnetek je naredil njegov partizanski tovariš in vaščan Josip Sankovič. Na hrbtni strani fotografije je zapis: Trst, 4. junij 1945. Kmalu nato so se partizani morali umakniti iz Trsta. In Trst ni bil več naš!

B. Čeligoj

■ V METEŽU ZGODOVINE **Olga Meglič**

Ustreljena na dvorišču sodnih zaporov

Olga Meglič je bila »izredna osebnost, naš najlepši revolucionarni lik«, jo je na posvetu predvojnih ptujskih komunistov in aktivistov leta 1959 označil zdravnik in humanist dr. Jože Potrč, »Južek«, kot so mu rekli mnogi domačini iz njegovih rodnih Vintarovcev pri Destrniku in čigar ime nosi tudi ptujska bolnišnica.

Olga Meglič se je kot primorska Slovenka – begunka in kot otrok delavske družine že zelo mlada oblikovala v narodnozavedno borko za delavske pravice. Življenje jo je izoblikovalo v trdno, toda človeško toplo osebnost.

Olga, rojena Furlan 25. marca 1910 v Krminu na Primorskem, je izhajala iz delavske družine primorskih Slovencev, ki se je po prvi svetovni vojni umaknila pred italijanskim fašizmom in se nastanila na Hajdini, kjer je služboval oče železničar. Zelo zgodaj je deklica ostala brez mame. Oče se je ponovno poročil, družina se je povečala in tako je Olga še bolj začela dojemati trdoto življenja delavske družine. Osnovno šolo je obiskovala na Bregu, nato pa je morala čim prej priti do kruha. Izučila se je pletarske

obrti, delala v raznih podjetjih na Hrvaškem, v Srbiji in Vojvodini in se nato vrnila na Ptuj, kjer je dobila službo v tamkajšnji Pletarni. Tam je spoznala svojega bodočega moža Albina Megliča, po rodu s Prevalj na Koroškem. Osnovno šolo je obiskoval na Prevaljah, meščansko šolo v Mariboru, v tem času pa je bil njegov oče službeno premeščen na Ptuj in Albin se je izučil pletar-

stva. Po poroki z Olgo sta se v začetku tridesetih let 20. stoletja preselila v Macunovo skromno hišo na Vičavo, o čemer danes priča tudi spominska plošča na hiši. Tukaj sta začela živeti tudi njuna otroka Boris in Milica.

Sredi tridesetih let so se na njenem domu začeli zbirati predvojni komunisti in mladi komunisti – skojevci, pa tudi drugi somišljeniki, za katere je Olga skupaj z možem izvajala različne naloge. Tako je v okviru organizacije Rdeče pomoči zbirala pomoč za družine zaprtih komunistov, skojevcev in drugih aktivistov ter za vse tiste, ki so zaradi zavzemanja za boljše življenje in pravice ljudi ostali brez dela. Kot kurirka je sodelovala pri širjenju ilegalnega tiska in zbiranju materiala za partijsko tiskarno s ciklostilno tehniko, ki je v letih 1937/38 delovala tudi v njeni hiši. Leta 1939 so jo zaradi njenega zanesljivega in predanega dela izvolili za članico Okrožnega komiteja Komunistične partije Slovenije, ki je bil takrat ustanovljen za ptujsko področje.

V začetku druge svetovne vojne so se okrog klenega slovenskega kmeta Jožeta Lacka, ki je na našem

območju začel organizirati osvobodilno gibanje, zbirali predvojni komunisti, skojevci, privrženci, med njimi Franc Osojnik, Franc Kramberger, Leopold Voda, Zvonko Sagadin, Franc Peršon, Tone Žnidarič, Rudi Ilc, France Čuček, Franc Rajšp, dr. Metod Spindler, Jože Kerenčič, Miha Anžel, Alojz Lovrenčič, Franc Toplak, bratje Reš in še vrsta drugih. Med njimi tudi Olga Meglič. Lackova in Krambergerjeva domačija sta bili v letu 1941 trdni postojanki OF, tudi za aktiviste, ki so prihajali od drugod. Tudi Olga Meglič je postala zelo dejavna v narodnoosvobodilnem gibanju. Tako je v tajnosti povezovala številne ljudi v mestu, zbirala pomoč družinam in partizanom, vozila orožje in ilegalne aktiviste s čolnom čez Dravo, skrivala ranjence na svojem domu ter pomagala borcem Slovenskoga riške – Lackove čete. S kurirskimi zvezami je Ptuj povezovala z Mariborom. Po padcu te čete avgusta 1942 v Mostju se je z družino za krajši čas umaknila na Koroško. V prepričanju, da je val aretacij že mimo, se je septembra 1942 vrnila. Po izdajstvu so jo skupaj z možem aretirali in ju odpeljali najprej v ptu-

jske, nato pa v mariborske sodne zapore, kjer so Olgo 4. novembra ustrelili.

Po pričevanjih so Olgo v ptujskih zaporih zasliševali ponoči in podnevi, da je med zaslišanjem pretrpela strahotne muke, a ni klonila! Tudi mož Albin se je v zaporu dobro držal, zatem je bil iz mariborskih zaporov najprej interniran v taborišče Dachau in od tam leta 1943 prepeljan v taborišče Auschwitz, kjer je 6. julija istega leta umrl.

In njuna otroka?

Po aretaciji staršev sta otroka ostala sama doma. Okupatorji se takrat zanju niso zmenili. Napolila sta se k babici, očetovi materi, ki je živela na Bregu. Kmalu so ju okupatorji skupaj z babico odpeljali v Celje, v zbirni center celjske osnovne šole. Boris in Milica sta postala »ukradena otroka«, ko so ju ločili od babice.

Po pričevanju Milice sta bila z bratom odpeljana v otroško taborišče Frohnleiten, od tam pa sta šla skozi mnoga nemška »prevzgjajališča« in se po osvoboditvi vrnila v domovino.

Diana Bohak Sabath

■ V METEŽU ZGODOVINE **Daniel Siter, raziskovalec (1)**

Štirje okupatorji razkosali slovensko ozemlje

28. oktobra lani je na Evropski ploščadi v Rogaški Slatini pred granitnim obeliskom, posvečenim več kot stotim padlim žrtvam iz Rogaške Slatine in okolice v narodnoosvobodilnem boju v letih 1941–1945, ob dnevu spomina na mrtve potekala osrednja spominska komemoracija. Spominu na tiste, ki so zaznamovali naša življenja. Spominu na izživete življenjske zgodbe in poti umrlih – tragične in srečne, junaške in drzne. Glavni govornik je bil domačin in zgodovinar Daniel Siter, mladi raziskovalec na mednarodni univerzi Alma Mater Europa-e – fakulteti ISH.

Aprila 1941 se je uničevalno kolesje druge svetovne vojne obrnilo tudi proti slovenski zemlji. Razdobje med letoma 1941 in 1945 označuje enega najbolj kritičnih trenutkov – morda celo najkritičnejši trenutek – slovenske zgodovine. Slovenski narod je bil ob nacifašistični invaziji pred najtežjo preizkušnjo dotlej. Vsi zgodovinski dogodki imajo svoje izvirne korenine. April 1941 se ni zgodil aprila 1941, temveč mnogo prej, preden je odjeknil uvodni strel druge svetovne vojne oziroma še preden se je na obzorju kakor koli zasvitela možnost vnovične vojne morije. Osnovni zametki in temeljna podlaga šestoprilskemu napadu ter poznejšim nacističnim raznarodovalnim, ponemčevalnim in genocidnim ukrepom, vpeljanim nad slovenskim prebivalstvom, so bili v osnovi tlakovani že v predvojnem obdobju z obveščevalnim, popisovalnim in izdajalskim delovanjem Kulturbunda.

Štirje okupatorji in ne trije – največji nacistična Nemčija in fašistična Italija ter manjši Madžarska in Neodvisna država Hrvaška – so okupirali, razkosali in si razdelili slovensko ozemlje med štiri različne

Natanko leto dni po nemški zasedbi, 11. aprila 1942, je pred Zdraviliškim domom v Rogaški Slatini potekala slovesna proslava ob prvi obletnici nemške »osvoboditve« zdraviliškega kraja. Na fotografiji je postrojena četa 60–70 nemških vojakov, v ozadju na skrajni levi in desni strani stojijo dečki Hitlerjeve mladine, med njimi so enote Wehrmannschafte. Vir: Šolska kronika Podružnične osnovne šole Kostrivnica.

državne entitete. Mednje so vpleti približno 670 km zastraženih, varovanih, zagrajenih, zaminiranih in ožičenih okupacijskih meja. Ena izmed njih – danes v funkciji državne republiške meje in pravzaprav še edina ohranjena – je v času okupacije potekala po reki Sotli v zaledju zdraviliškega kraja. V ogromnem imperiju tretjega rajha prostora za Slovence ni bilo. Na zemljevidu okupirane Evrope ne boste nikjer na kontinentu našli tako majhnega naroda, kakor je bil slovenski, ki bi ga okupiralo tolikšno število okupatorjev. Nikjer. In natanko proti takšnemu sovražniku je že v aprilu 1941 vstal mali, a odločni in svobodoljubni slovenski narod.

Nacistični režim je bil najhujši, najsilovitejši in najokrutnejši. Končni cilj je bil sicer vsem isti – izbris Slovencev in slovenstva, zgolj metode in roki so se razlikovali. Danes stojimo na območju, ki

je bilo pod nacistično okupacijsko upravo. Nemški okupator je Slovence takoj po zasedbi obsodil na narodno smrt. Prizadeval si je za uničenje slovenskega naroda kot etnične enote z izvedbo tako imenovanega etnocida. Slovenci naj bi med vsemi zatiranimi narodi v vsej okupirani Evropi izginili v enem izmed najkrajših časov – v kakšnih štirih ali največ petih letih, po nekaj desetletjih pa bi se spremenili samo še v zgodovinski pojem. Ali kot pojasnjuje Siter: »Obsojeni smo bili, da za vselej izginemo. Zavoljo pogumnih, srčnih ter narodno čutečih, zavednih, domoljubnih in svobodoljubnih ljudi, ki so svoj vsakdan in svoje delovno orodje zamenjali z orožjem, imamo možnost, da danes živimo.« Naše narodnoosvobodilno gibanje je odmevalo po svetu. Kako ne bi – celotno odporniško gibanje je nase nenehno vezalo več kot deset elitnih nemških divizij. Divizij, ki so bile v

ključnih trenutkih bojev na vzhodni fronti Nemcem nujno potrebne pred vrati Moskve in v ruševinah Stalingrada.

»Jasno je, da vsakršna žrtev pomeni bolečino in trpljenje za nekoga. Toda ko je narod postavljen pred dilemo, ali naj umre na svoji zemlji, ker se je uprl, ali pa v nemških koncentracijskih taboriščih, vemo, kaj je bolje.« Tako je ravnalo nedolžno britansko civilno prebivalstvo v času nacističnega blitzkriega, ko so na britanska mesta neusmiljeno padale nemške bombe in so se tamkajšnji prebivalci prvi v dolgi vrsti samoiniciativno utrdili v prepričanju, da je bolje umreti pod bombami in ruševinami kakor nadaljevati življenje v paktu s Hitlerjem. Tako so storili tudi člani našega narodnoosvobodilnega gibanja, ki je za ceno svobode na slovenskem ozemlju prispevalo 33.000 življenj.

Okupirano območje zdravilišča Rogaška Slatina je posledice druge svetovne vojne in okupatorjeve tiranije zaradi svojega geostrateškega položaja in odločilne vloge pri oblikovanju nemških jezikovnih postojank in južnega premika nemških jezikovnih meja, zdraviliške in steklarske dejavnosti, velikih namestitvenih zmogljivosti, taborišča za otroke z bombno ogroženih ali uničenih območij nemškega rajha, obmejne lege ob nemško-hrvaški državni meji, sedežev raznarodovalnih in ponemčevalnih organizacij in zvez, vzvodov polvojaške in vojaške, gestapovske in carinske oblasti, gradbenih štabov ter vloge pri oblikovanju nemških jezikovnih postojank na svoji koži doživelo in izkusilo v še posebej strahoviti obliki. Iz Rogaške Slatine je bilo v celjskem Starem piskru in sodnih zaporih v Mariboru hladnokrvno usmrčenih vsaj 34 talcev.

(nadaljevanje prihodnjič)

LJUBEZEN SKRIJ

*Če ljubezen polni ti srcé,
prikrivaj jo ljudem.
Le v srcu nosi sam ljubezen svojo,
ne kaži jo ljudem.
A on, poet, zaklical je v svet,
kako jo ljubi,
zato mora zdaj trpet.
Poln zasmehovanja,
lakomnosti, zabavljanja je svet.
Mar le takrat, če sreče išče si poet?
A ljubi jo vseeno
zakaj, srce poeta je jekleno.*

Karel Destovnik Kajuh

ČEŠKI

*Težak je vsak korak v to gluho noč,
ki v njej vse dni vihar rohni,
strašan vihar, ki žge ljudi
da mró v poslednje zvezde zroč.*

*Svetovi in zemlje izginjajo pod kruto silo,
beseda vsaka je obsojena na molk
in človek žre človeka kakor volk
in ideali krinke so mamilo ...*

*Tako je danes z nami, tak je čas,
da je težko povedati v obraz
ljudem besedo iz srca.*

*A kadar vstal bo svet ves nov
takrat bo spet svoboden češki krov,
takrat nasilja več ne bo in ne gorja.*

Karel Destovnik Kajuh

V SLIKI IN BESEDI

Butoraj:

1. avgusta 1942, v času roške ofenzive, so se Italijani znesli tudi nad našo vasjo. Prišli so iz z žico obdanega Črnomlja. Najprej so pobrali moške, ki so jih internirali na Rab, nato pa zažgali vas. Ker je bila večina hiš in gospodarskih poslopij lesenih, je vas gorela kot ena sama velika bakla. Da je bilo dejanje še bolj tragično, so iz Dragatuša odvrgli še nekaj min. Ena je poškodovala Nežo Kocjan, ki je dobila opekline po obrazu in je popolnoma oslepela. Na Rabu so vaščani okusili trpljenje taboriščnikov. Nekateri so tam ostali za vedno, drugi pa so se po različnih poteh in v različnem času vrnili domov.

V spomin na ta dogodek je postavljeno obeležje na gasilskem domu. Na spominski plošči so zapisani padli in umrli med drugo svetovno vojno, na pokopališču pa je tudi grob padlima partizanoma. Ob tem dogodku je KO ZB Črnomelj obnovil spomenik na pokopališču.

Na Butoraju je KO ZB za vrednote NOB Črnomelj pripravil skupaj s KS Butoraj spominsko slovesnost ob 80. obletnici požiga vasi in izгона vaščanov na Rab. V kulturnem programu, ki ga je pripravila in vodila Milka Kocjan, sta Kajuhove pesmi recitali Lana Lozar in Ana Benec, na violini je zaigrala Ada Lozar, na kitaro pa Ana Pezdirc. K spominski plošči je Združenje za vrednote NOB Črnomelj položilo venček.

Ljudmila Kocjan

Orlek:

Letos mineva 80 let, odkar je na začetku januarja leta 1943 padel Ivan Rozman - Levč, komandant kraškega bataljona, doma iz Ljubljane. Stalna patrulja devetih partizanov, ki jo je vodil Ivan Rozman, je krenila na pot iz Hribovega mlina ob potoku Kranjšek pri Stomažu in odšla proti Trstu. Pri Orleku so trčili na sovražnikovo zasedo, ki je streljala in komandanta bataljona Ivana Rozmana hudo ranila v nogo in trebuh prav pri opravljanju naloga v zvezi s povezovanjem z italijanskimi protifašisti, ki so tedaj hoteli spraviti v Trst italijanskega ubežnika Antonia Dettorija.

Partizani so ga nesli okoli pol kilometra, a so v velikem snegu onemogli. Prosil jih je, naj ga ustrelijo. Dali so mu pištolo, vendar se verjetno ni ustrelil, temveč je izkrmavel. Rozmanovo truplo so italijanske oblasti našle po mesecu dni. Pokopan je na sežanskem pokopališču. V Sežani se po njem imenuje tudi ulica.

Okroglo obletnico so počastili tudi sežanski borci. Predstavnik vasi Orlek Ludvik Husu, poznan jamar, gasilec, pohodnik in fotograf ter dober poznavalec Krasa, je položil cvetje pred spominsko obeležje na vrhu Dola, ki ga je v kamnu izklesal zbiralec kamnin Gabrijel Jeram iz Štorij in so ga v bližini Orleka postavili pred desetimi leti.

Olga Knez

Hrvatini:

Člani krajevne organizacije ZB NOB Bertoki smo v novembru 2009 organizirali prvi pohod in ga poimenovali Pohod med oljkami in vinogradi, čeprav smo med pohodom obiskali spominska obeležja padlih. Že naslednje leto smo ga preimenovali v Pohod med obeležji padlih aktivistov in borcev NOB. Vsako leto smo izbrali drugo lokacijo. Tako smo 20. novembra lani pripravili pohod Hrvatini-Korošci/Sv. Barbara-Hrvatini.

Zbrali smo se v Hrvatinih, kjer so nas sprejeli predstavniki Krajevne organizacije ZB NOB Hrvatini. Ker bi na lokaciji Korošci/Sv. Barbara prestopili mejo z Italijo, so se nam pridružili predstavniki VZPI-ANPI iz Milj, Doline in Trsta, in odšli smo na pot. V prijetnem vzdušju, h kateremu sta pripomogla tudi ugodno novembrsko vreme in lep razgled, smo prišli do spomenika v Korošcih/Sv. Barbara. Tam smo izvedli kratko spominsko slovesnost. Spregovorila sta nam predsednik VZPI-ANPI iz Trsta in članica iz Doline, položili smo cvetje in z minuto molka počastili spomin na vse padle, označene na spominskem obeležju. Zatem smo se napotili nazaj proti Hrvatinom. Tudi tam smo ob spominski plošči postali in položili cvetje. Morali smo le še prehoditi pot do gasilskega doma v tem kraju, kjer so nam v klubskih prostorih omogočili, da smo nadaljevali druženje in že načrtovali, kam bomo šli naslednje leto na pohod. Glede na številna obeležja, ki jih imamo na našem območju, nam vsaj še nekaj let nam ne bo zmanjkalo ogledov spominskih obeležij padlih, in to vsakokrat na drugih mestih.

KO ZB NOB Bertoki

Ruše:

Na povabilo ZB Ruše in predsednika Jožeta Gašpariča sem 6. januarja zapelela v kulturnem programu ob praznovanju krajevnega praznika v Kulturnem domu v Rušah in v spomin na 1. pohorski bataljon.

Lepo je bilo, dvorana polna, veliko pesmi smo zapeli tudi skupaj z obiskovalci. Še enkrat iskrene čestitke ob prazniku, Jožetu pa tudi za njegov rojstni dan. Lepo je bilo v takšni primorsko-štajerski navezi.

Marjetka Popovski

Radmirje:

Na povabilo stanovskih kolegov in prijateljev iz Zgornje Savinjsko-Zadrebke doline smo se člani veteranskih in domoljubnih organizacij iz Štor udeležili odkritja novega spomenika v Radmirju. Spomenik je postavljen na izjemno lepem mestu pod župnijsko cerkvijo sv. Frančiška Ksaverja, namenjen pa je vsem žrtvam prve in druge svetovne vojne ter osamosvojitvene vojne v zahvalo in spomin. Tako je navedeno tudi na spomeniku.

Slovesnost je potekala prvo nedeljo v septembru. Po maši se je na sloves-

nem odkritju spominskega obeležja zbralo veliko krajanov iz Radmirja in članov veteranskih organizacij. V kulturnem programu so nastopale pevke iz Radmirja. Slavnostna govornika sta bila župan Ljubnega Franjo Naraločnik in podpredsednik veteranov vojne za Slovenijo Maksimilijan Slatinšek.

V nagovorih zbranim udeležencem slovesnosti sta poudarila, kako pomemben je mir in kako kruta je vojna. Oba sta tudi omenila pomembnost odkritja spomenika, saj je to tudi spomin na padle Slovence vseh vojn. Na veliko žalost so slovenski vojaki predvsem v prvi in drugi svetovni vojni svoja dragocena življenja žrtvovali po vsej Evropi. Prav zaradi takšnih žalostnih dogodkov je odkritje takšnega spominskega obeležja velika sporočilna vrednost za naše zanamce. Spomenik sta odkrila župan in župnik Jožef Vratanar, ki je spomenik tudi blagoslovil.

Srečko Križanec

Trebelno:

3. septembra lani je bil pohod s proslavo pri spomeniku v Trebelnem. Zbor je bil pri Centru za biotehniko in turizem na Grmu v Novem mestu, kjer smo se ob spomeniku spomnili tudi dogodkov v letih 1990 in 1991. Glavna slo-

vesnost je bila pri lovski koči na Trebelnem, in sicer slovesnost v počastitev 80. obletnice ustanovitve Gubčeve brigade, 79. obletnice ustanovitve 12. SNOUB in 81. obletnice ustanovitve Mokronoške čete. Organizatorji so se izredno potrudili, tako da je prireditev zelo uspela. Veliko število udeležencev pa je v govoru slavnostnega govornika Marijana Križmana, predsednika ZB NOB Slovenije, prepoznalo misli, ki so nam vsem blizu. Vrednote preteklosti so potrjene tudi danes.

Temni pretekli dve leti, ki sta se očitno zgledovali po nedemokratskih merilih, sta vseeno opozorilo, da se ti časi in akterji, ki so se zgledovali po najbolj reakcionarnih silah preteklosti in sedanjosti, ne smejo več ponoviti. Sicer pa so priznanja, ki jih je predsednik ZB NOB Slovenije podelil Vladu Zupančiču in drugim, dokaz, da vrednote narodnoosvobodilnega boja ne izginjajo.

4. septembra lani pa je bil pohod v spomin na Stiško četo. Pohodniki smo se odpravili od spomenika v Stični do cilja na Debelem hribu, kjer sta bili krajsa slovesnost in predstavitev delovanja te partizanske enote.

Miloš Šonc

Goreljek:

V turobnem zasneženem sobotnem jutru 3. decembra smo se zbrali na spominski slovesnosti v počastitev 79. obletnice boja III. bataljona Prešernove brigade pri spomeniku na Goreljku – Pokljuki, kjer so Nemci 15. decembra 1943 obkolili in ubili 79 borcev. Slovesnosti so se kot vsako leto udeležili častna straža garde Slovenske vojske in župana občin Bohinj in Bled, Jože Sodja in Janez Fajfar. V kulturnem programu, ki ga je povezoval Samo Gardener, so nastopili harmonikar in pevec Darko Peterman ter člani Gledališča 2 B iz Kulturnega društva Bohinj. Na proslavi je bilo veliko praporščakov sosednjih organizacij in združenj.

Vse navzoče je pozdravila predsednica združenja ZB Radovljica, Danijela Mandeljc. Delegacije članov ZB za vrednote NOB pod vodstvom predednice radovljiškega združenja Radovljica so položile venčke k spomeniku, reliefni in litoželezni plošči, in se z enominutnim molkom poklonile vsem padlim. Tokratni slavnostni govornik je bil nekdanji minister za notranje zadeve Boštjan Poklukar, ki je med drugim poudaril, da so se borci 3. bataljona Prešernove brigade borili do konca! Izbrali so smrt, ne vdaje. »Prešernovci«

so za svojo domovino dali najsvetejše – svoje lastno življenje, zato je naša sveta dolžnost, da se spomnimo teh pogumnih bork in borcev ter njihovih junaških dejanj. V nadaljevanju je poudaril, da zato prav na tem svetem kraju, kjer je zemlja prepojena s krvjo in pepelom naših junakov, znova in znova zelo na glas povemo, da nikoli ne bomo dovolili, da se potvarja naša zgodovina; nikoli ne bomo dovolili, da narodni izdajalci postanejo junaki; in nikoli, prav zares nikoli ne bomo dovolili, da poraženci druge svetovne vojne postanejo zmagovalci! Vse to je pristno domoljubje in ljubezen do naše domovine in da, to je naša Slovenija. »Prešernovcem« obljubljam, da bomo častili spomin nanje, vse dokler bo obstajal slovenski narod!

Martin Gorišek

Hajdina:

Združenje borcev za vrednote NOB Ptuj, Občinska organizacija Hajdina, je v sodelovanju z občino Hajdina in Osnovno šolo Hajdina 27. septembra pripravilo slovesnost pri spomeniku na Zgornji Pristavi.

Po pozdravnem nagovoru predsednice Terezije Mirkovič in predsednice ZB za vrednote NOB Ptuj Branke Bezcljak sta se jima pri polaganju venca pridružila podžupan občine Hajdina Franc Krajnc in ravnatelj tamkajšnje osnovne šole Mitja Vidovič.

Učenci so v recitacijsko-glasbenem nastopu počastili 100. obletnico Kajuhovega rojstva. Njihova mentorica Tatjana Lukovnjak je v uvodu v nastop govorila o mogočnosti in sporočilnosti poezije Karla Destovnika - Kajuha. Ob koncu slovesnosti so zapeli ljudski pevci KUD Stane Petrovič Hajdina.

Spomenik na Zgornji Pristavi je posvečen štirim kurirjem kurirske postaje TV 8, ki so 27. septembra 1944 padli v boju z enotami SS in orožniki. Postavljen je bil leta 1965 na kraju, kjer so po izdaji padli komaj 23-letni komandir, študent Stane Petrovič s Hajdine, Jože Korošec iz Spuhlje, Franc Petek iz Cvetkovcev in Anton Gorišek iz Rečice ob Savinji. Tri borci so ujeli, drugim se je uspelo prebiti čez Dravinjo ter v nekaj dneh na Rodnem vrhu ponovno vzpostaviti prejšnje zveze.

Preprost obelisk šesterokotnega preseka je izdelan iz betona in ga odlikuje uspešna krajinska umeščenost. Načrt je leta 1964 pripravil Janez Rebernak, izdelal pa ga je kamnosek Mrevlje na Ptuj.

B. B.

Planina nad Sežano:

Letos šteje spomenik padlim na Planini nad Sežano 77 let. V Sežani sta namreč nekaj mesecev po drugi svetovni vojni, ko je upravo v novonastali coni A Julijske krajine prevzela Zavezniška vojaška uprava (ZVU), potekala večja komemoracija in odkritje dveh spomenikov padlim. Najprej so se prebivalci sežanskega okraja 9. septembra 1945 pripravljali na žalno bazo- viško proslavo in počastitev 15. obletnice prvega upora proti fašizmu. Nato pa se je morala po besedah sežanskega prosvetnega odseka zadnji dan septembra v Sežani izvesti »druga Bazovica«. 30. septembra 1945 so tako priredili žalno slovesnost ob odkritju dveh spomenikov: padlim borcem za svobodo ter petim žrtvam nacifašističnega nasilja, ki so bili 15. februarja 1944 ustreljeni na sežanski Planini, to so bili Alojzij Frančiškin, Ciril Grmek, Karel in Franc Kariž ter Jože Pavlič. Spomenik padlim borcem so postavili pred tedanjo stavbo okrajnega NOO oziroma pred prostori ZVU (poslopje današnjega okrajnega sodišča). Drugi spomenik pa so petim zgoraj navedenim borcem postavili v borovem gozdu na Planini nad Sežano. Organizirani

V SLIKI IN BESEDI

dogodek se je raztegnil na ves dan: dopoldanski program se je začel ob devetih zjutraj z žalno mašo, nadaljeval z odkritjem spomenikov in polaganjem vencev. Zadnje vence so vsem drugim padlim borcem položili na sežanskem pokopališču. Za konec so se odpravili še do celine, v kateri so domačini čakali na svojo usodo. Žrtvam so se med drugim poklonili tudi general Dušan Kveder - Tomaž ter govorniki Leopold Renner kot tajnik delovnega odbora za odkritje spomenika, član Glavnega odbora Antifašistične slovensko-italijanske zveze (ASIZ) Ivan Bukovec - Vojmir, tajnik SIAU za tržaško okrožje Deziderij Rigonat in predstavnik Jugoslovanskega odreda Nikola Valentič. Po poročanju Primorskega dnevnika naj bi se dogodka udeležilo okrog 4000 ljudi. Sežana je bila odeta v slavoloke, jugoslovanske, slovenske in italijanske zastave s peterokrakimi zvezdami in napisi, ki so zahtevali priključitev Primorske k Jugoslaviji. Popoldne so sledili nastopi na sežanskem športnem igrišču, kjer so se predstavila telovadna in dramska društva ter pevski zbori.

Oba spomenika je v letih 2021 in 2022 zaradi dotrajanosti restavriralo Območno združenje borcev za vrednote NOB Sežana. Dela restavriranja je izvedel Srečko Rože iz Vojaškega muzeja Tabor Lokev.

Anja Rože, foto: Srečko Rože

Naklo:

11. septembra smo pripravili spominsko slovesnost pri kostnici v Strahinju, kjer je pokopanih 22 borcev Kokrškega odreda. Minilo je 80 let od izdaje, bitke in poboja 22 partizanov, padlih v neenakem boju z Nemci, 13. in 14. septembra 1942. Njihov spomin je počastila častna straža Slovenske vojske. Po položitvi venca in himni je pred mikrofonom stopil slavnostni govornik, zgodovinar in poslanec dr. Marin Premk. V svojem nagovoru je opisal stanje pred drugo svetovno vojno, njen začetek, upor in pomen Osvobodilne fronte. Omenil je kolaboracijo in potvarjanje zgodovine. Poudaril je, da so bili del zavezniške vojske tudi jugoslovanski in slovenski partizani, ki so bili mednarodno priznana vojska. Belogardisti so bili pod direktnim poveljstvom italijanske vojske, domobranci pa celo pod neposrednim poveljstvom zločinske organizacije SS ter jim je poveljeval Ervin Rösener. Na Gorenjskem pa je bilo domobranstvo pod neposrednim poveljstvom gestapa.

Po glasnem ploskanju se je nadaljeval kulturni program s pesmimi MPZ Dobrava in Svoboda ter recitacijami Karla Destovnika - Kajuha v izvedbi recitatork Vlaste in Grete.

24. aprila je potekala spominska slovesnost na Okroglem, s katero smo počastili spomin na 80. obletnico tragičnega dogodka med narodnoosvobodilnim bojem. 23. in 24. aprila 1942 so Nemci poskušali uničiti skupino partizanov, ki se je nekaj dni prej zatekla v Okrogelsko jamo, da se odpočije in oskrbi ranjence. Po izdaji je prihrumelo 2000 Nemcev in po dveh dneh jim je uspelo uresničiti morilski načrt. Slavnostni govornik je bil predsednik ZZB NOB Slovenija Marijan Križman.

Sledil je pester kulturni program, v katerem so nastopili učenci Osnovne šole Naklo. MPZ Dobrava je zapel slovensko himno in nekaj partizanskih pesmi. Recitatorke Romana, Darja in Vlasta pa so s Kajuhovimi pesmimi počastile tudi spomin na 100. obletnico njegovega rojstva.

Čprav je poletje čas počitka in dopustov, pa se je v juliju zgodil še en pomemben dogodek: svoje obeležje sta vnovič dobila zakonca Mede. Hišo, v kateri sta zakonca živela in na kateri je bila tudi omenjena plošča, so novi lastniki porušili, ploščo pa shranili. Kar nekaj let sta trajala dogovarjanje in usklajevanje z različnimi ustanovami in posamezniki, da se je letos plošča vrnila na ogled.

Pavla Mede Katarina, po vojni odlikovana z nazivom narodna heroinja, in njen mož Rudi Mede sta odšla v partizane že 26. julija 1941 v 1. kranjsko četo. Doma sta pustila majhno deklico in nato svoje življenje dala za svobodo domovine v legendarni bitki Pohorskega bataljona na Osankarici na Pohorju. Ljudje, kot sta bila zakonca Mede, si zaslužijo trajen spomin.

Greta Fister Štamulak

Lokve pri Črnomlju:

Pred 78 leti je ob preizkušanju orožja tragično umrl legendarni komandant NOV in slovenskih partizanskih enot, Franc Rozman - Stane. Ob obletnici smrti je Združenje borcev za vrednote NOB Črnomelj 7. novembra lani pripravilo spominsko slovesnost ob njegovem spomeniku na Lokvah.

Številni praporščaki so s svojo prisotnostjo izkazali čast komandantu Stanetu. Zbrane je nagovoril župan občine Črnomelj Andrej Kavšek, slavnostni govornik pa je bil nekdanji predsednik Republike Slovenije Milan Kučan. Slovesnosti se je udeležil tudi predsednik Zveze združenj borcev za vred-

note NOB Slovenije Marjan Križman, ki je v imenu ZZB in Ustanove Franc Rozman - Stane položil cvetje.

V kulturnem programu so nastopali učenci Osnovne šole komandanta Staneta Dragatuš, MPZ Samospev iz Črnomlja, recitatorka in kitaristka Nina Šalamon, na harmoniko pa je zaigral Vlado Matkovič. Komorna zasedba Orkestra Slovenske vojske je odigrala himno in spremljala polaganje cvetja. Program je povezoval Tadej Fink. Slovesnosti je prisostvovala častna straža Slovenske vojske.

Ljudmila Kocjan

Postojna:

Vsakoletne komemoracije v organizaciji Občine Postojna, Krajevne skupnosti Postojna in Združenja borcev za vrednote NOB Postojna so tudi letos potekale na zadnji oktobrski petek.

Delegaciji Krajevne skupnosti Postojna in ZB NOB Postojna sta pred osrednjo komemoracijo položili cvetje v spomin dogodkom in žrtvam narodnoosvobodilnega boja pri spomeniku na Mačkovcu, ki je posvečen prenosu ranjenec s Primorskega in Gorenjskega na Notranjsko.

Prav tako je sledilo polaganje cvetja na Ravbarkomandi pri spomeniku padlih borcev 29. hercegovske divizije. Ob spomeniku padlim talcem na Javorniški cesti je sledila krajša komemoracija, pri pripravi katere je sodelovala Osnovna šola Antona Globočnika, nekaj besed o dogodku pa je spregovorila

predsednica Krajevne organizacije ZB NOB Postojna Katja Vuga. Spominu na padle borce 29. hercegovske divizije so se z recitacijami in pesmijo na vojaškem pokopališču poklonili učenci tretjih razredov Osnovne šole Miroslava Vilharja. O dogodku, ko so partizani osvobajali in osvobodili Postojno, pa je spregovoril predsednik KS Postojna Goran Blaško. Učenci so se na koncu komemoracije s polaganjem šopkov ob spomenikih borcev zahvalili za njihovo žrtvovanje, ki je privedlo do današnje svobode. Največ cvetja so položili ob spomenik komaj štirinajstletnega fanta. Bil je le pet let starejši od njih, kar jih je presenetilo. Da, tako mladi, še otroci so umirali, da mi danes živimo v svoji državi!

Na osrednji spominski slovesnosti ob spomeniku padlih borcev sta zbrane nagovorila podžupan Andrej Berginc in predsednik ZB NOB Postojna Jerko Čehovin. Oba sta poudarila, da se je treba spominjati padlih borcev in drugih žrtev narodnoosvobodilnega boja. Spominjati se je treba vrednot, za katere so se borili in umrli. Te vrednote so bile: slovenski jezik, svoboda na svoji zemlji, tovarištvo, humanost... V krajšem kulturnem programu so nastopili učenci Osnovne šole Antona Globočnika. Po osrednji komemoraciji pred spomenikom padlih borcev so delegacije obiskale še obeležja Sardincev na Ljubljanski cesti, spomenik padlim na mestnem pokopališču in grob tigrovca Jožeta Kukca ter ob njih položile cvetje. Komemoracije pa so istočasno kot v Postojni potekale pod okriljem KO ZB NOB Hruševje pred spomenikom, posvečenim padlim borcem in žrtvam fašizma v Hruševju, s sodelovanjem podružnične šole Osnovne šole Miroslava Vilharja, njihova delegacija pa je cvetje položila tudi ob spomeniku, posvečenem padlim borcem Sočanovega bataljona.

Katja Vuga

Drča:

Udeležence slovesnosti na Drči je nagovoril Miran Štupica.

Ob dnevu mrtvih je v Drči pri grobnici potekala tradicionalna spominska slovesnost, posvečena padlim partizanskim borcem in drugim žrtvam naci-fašističnega okupatorja. Komemoracijo je pripravilo Združenje borcev za vrednote NOB Vrhnika v sodelovanju z Območnim združenjem veteranov vojne za Slovenijo Vrhnika - Borovnica in Policijskim veteranskim združenjem Sever, odbor Vrhnika - Logatec, ter pod pokroviteljstvom občine Vrhnika.

Grobnica avtorja Kobeta je bila uradno odkrita 27. novembra 1949. Na njej je postavljen tudi kip kiparja Kalina. V grobnico so k zadnjemu počitku položili še nosilce partizanske spomenice 1941, ki so umrli po vojni: Viktorja Klobučarja - Kragulja (umrl leta 1976), Jako Leskovca - Ambroža (1978) in Karla Grabeljška - Gabra (1985).

Na slovesnosti sta sodelovala Pihalni orkester Vrhnika in MePZ Mavrica. Ob zvokih žalostink so venec padlim borcem položili župan Vrhnike Daniel Cukjati, predstavnik ZB za vrednote NOB Vrhnika Teo Bizjak in predstavnik Policijskega veteranskega združenja Sever. Slavnostni recital so izvedli učenci Osnovne šole Antona Martina Slomška, Pia in Ela Govekar ter Tai Rančov, pod vodstvom mentorice Ranke Kesser. Nagovor, posvečen padlim

partizanom in o sedanjih razmerah, je imel predsednik ZB NOB Vrhnika Miran Štupica. Med drugim je dejal: »Dan spomina na mrtve je praznik, ki krepi sorodstvene vezi. Naj bo tudi dan spomina na mrtve, ki smo jih poznali, večno živ. Vezi, ki so stlane z zvestobo, odgovornostjo in pravičnostjo, se ne smejo pretrgati. Vsi skupaj si želimo, da takšnih spomenikov ne bo treba nikoli več postavljati. Vojna na evropskih tleh ne obeta nič dobrega. Upam, da je pojav novodobnega fašizma tako v tujini kot pri nas samo prehodnega značaja.«

Naj Drča in spomenik še naprej spominjata na številne padle partizane, ki so tu pokopani, in naj bosta v opomin za nadaljnje življenje, saj se svet vse bolj pogreza v nove fašistične ideje.

Simon Seljak

DOGODKI Nova Gorica

Srečanje jubilentov

Po dveh letih je Združenje borcev za vrednote NOB Nova Gorica 9. decembra lani ponovno organiziralo srečanje jubilentov Mestne koordinacije Nova Gorica. Udeležilo se ga je več kot 60 članov, ki so se družili ob prijetnem programu. S partizansko in domoljubno pesmijo jih je razveselila Marjetka Popovska, obiskal pa jih je tudi dedek Mraz z novoletnimi darili. Povabilu se je odzval tudi takratni župan dr. Klemen Miklavič. Vzdušje je bilo radostno in je izzvenelo v skupni želji, da bi se že kmalu spet srečali, saj so takšna druženja za starejše člane še posebno dragocena.

B. S.

Najstarejša jubilanta, 98-letna Hedviga Žnidarčič in 97-letni Izidor Čebon, v družbi s predsednico novogoriške borčevske organizacije Ingrid Kašca Bucic (levo) in kantavtorko Marjetko Popovski (desno).

SPOROČILA Zveza koroških partizanov

Heimatdienst ni odvrigel svoje ideologije

Zavračamo čedalje ožje sodelovanje vodstva ZSO s Kärntner Heimatdienstom, ki mu danes predseduje eksponent evropskega desnega ekstremizma, Andreas Mölzer. Smo organizacija, ki je zavezana protifašističnemu izročilu koroških partizanov in partizank, avstrijskega kakor tudi evropskega protinacističnega odpora ter sedmega člana Avstrijske državne pogodbe, ki naj bi ščitil manjšinske pravice. Heimatdienst je dolga desetletja kot nestrpna organizacija pripravil nemški nacionalizem in zaradi svoje vpletenosti v koroške deželnozborske stranke uspešno sooblikoval koroško oz. avstrijsko manjšini sovražno politiko – od uničenja skupne dvojezične ljudske šole na južnem Koroškem preko organiziranja akcij proti dvojezičnim krajevnim napisom do tako imenovanega ugotavljanja manjšine, ki še danes negativno učinkuje preko Zakona o narodnih skupnostih – itd.

Danes, ko sta tako Avstrija kakor tudi Slovenija članici Evropske unije, vsaj na deželni ravni in v medijih nima več istih možnosti oz. odzivnosti kot prej, zato pa išče – in je na žalost našel – zaveznike v vrstah slovenske manjšine, tudi v vodstvu naše krovne organizacije. To zavezništvo mu daje legitimnost, da se slej ko prej predstavlja kot organizacija zdaj ne več samo »nemške«, temveč kar »skupne« Koroške – na račun ugleda in vrstah demokratične, protifašistično usmerjene javnosti, predvsem pa tudi na račun odpornosti slovenske srenje. Mölzer očitno upa, da bo pobral njene zdesetkane ostanke in jih uporabil za svoj renome – recimo s skupnimi nastopi in tiskovnimi konferenca-mi, kakor se je to med drugim dogodilo septembra tega leta.

Nimamo se kaj spraviti s predstavniki desnega ekstremizma, nič nas ne veže z ideologijo heimatdienstovcev, ki jim je bila ob obletnici koroškega plebiscita glavna skrb, da v Miklavčevem postavijo spomenik vodji plebiscitarne velenemške propagande in nacističnemu teroristu Steinacherju. Heimatdienst svoje ideologije ni odvrigel – nasprotno: v zadnji številki njegovega glasila najdemo na ilustraciji enega izmed člankov ustaški grb. Staro vino v novih mehovich. Naj ga pije, komur se ljubi. Mi ga ne bomo.Zato zahtevamo dopolnilno tablo h Steinacherjevemu spomeniku z vsebinsko obrazložitvijo, ki naj osvetli dejansko vlogo dr. Hansa Steinacherja, ali pa odstranitev spomenika. Zvezo slovenskih organizacij pozivamo, da se odreče konsenznemu dogovarjanju s heimatdienstom, ki ne škoduje samo ugledu in odpornosti slovenske manjšine v celoti, temveč ji odtujaže za enakopravnost in proti nacionalizmu angažirano mladino. Brez te pa, kakor vemo, ni prihodnosti.

Nikolaj Orasche

JUBILEJI

100 let
Dušana Puha

Dušan Puh, upokojeni odvetnik iz Portoroža, se je rodil 30. novembra 1922 v Velikih Laščah. Njegov oče in vsi Puhovi so bili nekaj rodov krojači. Mladost je preživel v Velikih Laščah. Leta 1932 so je Puhova družina, da bi lahko nadarjenim otrokom omogočili nadaljnje šolanje, preselila v Ljubljano. V ljubljanski realni gimnaziji je bil Dušan med liberalnimi dijaki, pripadniki sokolskega gibanja. Že takoj po italijanski okupaciji se je leta 1941 skupaj z drugimi levo usmerjenimi sošolci vključil v delovanje Osvobodilne fronte. Bil je izdan, ujet in zaprt, pa kmalu izpuščen, ko so ga Italijani ujeli drugič, pa so ga junija 1942 poslali v koncentracijsko taborišče Gonars.

Po kapitulaciji Italije je 9. septembra 1943 prišel v partizane s četo, ki je bila ustanovljena že v Gonarsu. Priključil se je partizanom, ki so se borili v Brdih, Slovenski Benečiji in Posočju v Kobariški

republikli in na Tolminskem. Večino svojega partizanskega obdobja je bil obveščevalni oficir v I. soški brigadi. Novembra 1943 je prišel v Istrski odred in postal politkomisar njegovega 3. bataljona. Ta je deloval na ozemlju od Trsta do Savudrije na zahodu, do Čičarije na vzhodu, na severu od vznožja Slavnika pa do doline Mirne pri Buzetu na jugu. Leta 1944 je bil premeščen v I. slovensko artilerijsko brigado pri štabu 7. korpusa NOV Slovenije, s katero je sodeloval tudi v zaključnih bojih pred Ljubljano.

Po vojni je moral še nekaj let ostati v Jugoslovanski ljudski armadi. Dolgo so zavračali vse njegove vloge za demobilizacijo in ni dobil dovoljenja za študij prava, za kar se je odločil že v zgodnji mladosti. Leta 1955 je bil pri 32 letih s činom majorja v vojski upokojen. Leta 1957 je dokončal pravno fakulteto in isto leto postal sodnik. Zaposlil se je na sodišču v Piranu in pozneje v Kopru na slovenski obali, v katero se je zaljubil še kot istrski partizan. Ko je uvidel, da kot sodnik ni mogel uresničevati tistega, kar je za svobodno družbo najpomembnejše, da

prav vsakdo odgovarja za kršitev pravnih predpisov, se je po tretjem poskusu, da bi ga izključili iz ZK, odločil zapustiti sodniški poklic in je leta 1967 postal odvetnik.

Živi v Portorožu in je tudi v poklju še zmeraj družbeno zelo dejaven. Za svoje predano delo v Združenju borcev za vrednote NOB v občini Piran je leta 2010 prejel zlato plaketo ZZB NOB Slovenije.

Bojan Česnik

100 let
Zvonimirja Dintinjane

Član ZB za vrednote Ljubljana Moste - Polje, KO Kodeljevo, Zvonimir Dintinjana, je lani novembra dopolnil častitljivi jubilej – stoto obletnico rojstva. Rodil se je 9. novembra 1922 v Celju. Zaradi očeta uradnika so se večkrat selili, in ko se je začela vojna, so živeli v Ljubljani. Obiskoval je gimnazijo in bil včlanjen v SKOJ v Rožni dolini. Zaradi delovanja so ga italijanski oblastniki že v avgustu 1941 zaprli in poslali v zapor v Italijo, v Alessandrijo. Po kapitulaciji Italije so ga izpustili decembra 1943. Po vrnitvi domov je iskal zveze za odhod k partizanom. Prek sorodnikov in znancev se je

julija 1944 pridružil Dolomitskemu odredu, jurišni četi IX. korpusa. Demobiliziran je bil oktobra 1945. Prejel je tudi odlikovanje zasluge za narod III. stopnje.

Po vojni je končal Ekonomsko fakulteto in postal profesor. Predaval je na šoli, zdaj Fakulteti za družbene vede v Ljubljani. Ves čas je sodeloval z različnimi odbori. V tem času si je tudi ustvaril družino, ima enega sina, tri vnuke in več pravnukov. Zdaj je že nekaj časa vdovec, vendar živi skupaj s svojimi na svojem domu.

Da mu za visoki jubilej osebno voščimo, sva ga na domu obiskali dve članici iz KO Kodeljevo. Glede na visoka leta je čil in zdrav in spomin mu še zelo lepo služi. Z veseljem ga je bilo poslušati, ko je pripovedoval o težkem obdobju svojega življenja, ki pa se je srečno nadaljevalo. Ob slovesu sva mu voščili

še vse dobro v novem letu in ga v imenu četrtne skupnosti obdarili z manjšim darilom.

Nevenka Gramc in Vida Tomažin Jakšić

80 let
Franca Ekarja

Franca Ekar je zagledal svet v Predddvoru na hišni številki 8 17. oktobra 1942 nekaj minut po polnoči. Njegov oče je med vojno viro druge svetovne vojne ne glede na prepoved nočnega gibanja šel po »babco« in z njo se srečno vrnil domov. Bilo je to tudi prvo tveganje boja za življenje novorojenčka in preživetja matere, očeta in neomajne pogumne babice. V središču vasi Predddvor so bile namreč nameščne močne okupacijske sile s štabi in komandami ter temu primernimi nadzorovanji. V nočnem času policijske ure je bilo ob kakršnih koli premikih ukazano streljanje brez opozorila.

Družina Ekarja je v vojnem času živela skromno in v vsakodnevni negotovosti. V majcenem stanovanju so se našla tudi skrivna mesta za prepotrebno blago, živila in zdravila za partizane. Po pripovedovanih mame in očeta naj bi bilo skrivališče za nekatere kose nevarne opreme tudi v košku pod dojenčkovo žimnico. V maju 1945 pa je še ne triletni mali Ekar že spoznaval

partizane, ki so se nameščali po hišah. In so ga opremili s »pištolo« in partizansko kapo kot nadomestilo za igrače.

Življenjska pot Franca Ekarja se je strmo vzpenjala, saj je konec 50. let postal alpinist in gorski reševalec. Po več kot 50-letnem delu ga je komisija za alpinizem PZS vpisala med legende slovenskega alpinizma. Kot veteran je še vedno med alpinisti, gorskimi reševalci, gorskimi vodniki in učitelji smučanja. Bil je pobudnik in vodja gradnje Kranjske koče na Ledinah, po stoletju priprav na gradnjo slovensko planinskega muzeja se je v času njegovega predsednikovanja v Planinski zvezi zgradil Slovenski planinski muzej v Mojstrani. Proslavil se je tudi z gradnjo slikovitega lovskega doma na Jezerskem.

V letu 1961 je bil v ekipi traserjev Gorenjske planinske poti in je tudi pripravil vodnik po tej poti. V času njegovega županovanja v občini Predddvor so sprejeli zakonski odlok o zaščiti kulturnih spomenikov z dodelitvijo statusa lokalnega pomena 28 spominskim partizanskim obeležjem. Izpostavil se je tudi z raziskavo in opisom ter objavo biografij slovenskih alpinistov partizanov. Zdaj je predsednik občinske

organizacije ZB za ohranjanje vrednot NOB. Kot gorski reševalec pa se je Ekar zapisal tudi med pionirje, pobudnike in pospeševalce sodobnega helikopterskega reševanja.

Bil je tudi uspešen gospodarstvenik, med drugim član uprave in direktor komercialnega sektorja Gorenjskega tiska in direktor Poslovnega centra Gorenjski sejem, kjer je zgradil sodobno razstavišče z drsališčem.

Janez Kuhar

V METEŽU ZGODOVINE Ustrelili 17 talcev

Remčeva žaga na Lancovem

Remčeva žaga na Lancovem pri Radovljici je bila večji obrat za razrez lesa v deske in tehnični les. Lastnik je bil Franc Remec, napreden gospodar in zaveden Slovenec. Nemci so ga 8. julija 1941 z družino izselili v Srbijo, premoženje pa zaplenili. Žaga je morala naprej obratovati z vso zmogljivostjo. Za vodenje obratovanja so postavili Nemca Bacherja in pomočnika Breslauerja. Vohunila sta za gestapo in povzročala strah med domačini.

Njuno delovanje je oviralo gibanje OF. Na žagi je nastala zaloga okrog 3000 kvadratnih metrov rezanega in tehničnega lesa ter hlodovine, pripravljene za odvoz v Nemčijo. Borci Jelovške čete Cankarjevega bataljona, vodil jih je komandir Jakob Bernard, so izvoz preprečili. V noči z 9. na 10. oktober 1941 so izvedli sabotažno akcijo na žago in obrate žage ter skladišče zažgali. Oba Nemca so aretirali, odvedli s seboj in ustrelili. Zaradi te in drugih na letaku navedenih akcij partizanov je gestapo 17. oktobra 1941 ukazal na Lancovem ustreliti 17 talcev, pripeljanih iz begunjskih zaporov. Na kraju ustrelitve je ZB NOV Lancovo leta 1951 postavila spomenik. Na ta dan svoj praznik praznuje tudi krajevna skupnost Lancovo. 14. oktobra letos sta krajevna skupnost in ZB NOV Lancovo pripravili slovesnost s kulturnim programom. Slavnostni govornik je bil Jakob Demšar, predsednik KO ZB Radovljica - Lesce.

»Še danes je mučno prebirati ime na ustreljenih talcev na tem spomeniku. Najprej smo žalostni, ko uzremo njihovo starost. Med njimi so celo mladeniči, stari 18 in 19 let, potem odrasli fantje do tridesetega leta in nekaj moških pri štiridesetih, za moške so to najboljša in najustvarjalnejša leta. Tu so bili ustreljeni ljudje, ki so imeli še vse

življenje pred seboj in so se težko poslovili od rodne grude. Kajti vsak človek se le stežka poslovi od svojih upanj in želja, od uspehov in porazov, razočaranj in razblinjenih načrtov, od cest, po katerih je potoval, od deklet in fantov, svojih najbližjih, prijateljev, od hiš, kjer je na mizi stalo vino in se mu je nasmešnil prijatelj.

Pa tudi jezni smo lahko danes na tem svetem kraju! Zamisel okupatorja o nasilju in uničevanju se je na naši zemlji razcepila v sto in sto nepričakovanih in stranskih rokavov. Nesrečna blaznost se je širila naprej in presejala vse račune in pričakovanja, vsa merila in potrebe. Jezni smo, ker po naših krajih še vedno blodijo privrženci izdajalcev, ki smrti talcev, partizanov in civilistov v drugi svetovni vojni razlagajo kot posledico nemnega, nepotrebne in na poraz obsojenega upora slovenskega naroda. Če tega odpora ne bi bilo, bi bili ostanki Slovencev zgolj pomemčeni in poitalijančeni brezhrbteničarji. In ti isti ljudje še vedno blodijo o boljšeizmu in komunizmu ter povečujejo prave slovenske fante, ki so v od okupatorja podarjenih uniformah in z okupatorjem orožjem gredli svoje zadnjice v toplih vojašnicah ob izdatni hrani, medtem ko so pravi borci zmrzovali po naši Jelovici v raznih zemljankah in podobnih luknjah,« je med drugim poudaril slavnostni govornik in dodal, da smo v tem zmedenem svetu dolžni ohranjanje spomin na žrtve, ki ležijo na tem kraju. Ta spomin naj bo opomin, kako lahko zaživijo in se razdivjajo nevarne fašistične ideje.

»Mi tukaj zbrani se bomo vedno znova zbirali ob posmrtnih ostankih naših za svobodo padlih sodržavljanov in nikoli ne bomo pozabili reči: SMRT FAŠIZMU, SVOBODA NARODU.«

Jakob Demšar

DOGODKI Gramozna jama v Medvodah

Obnovljeni spominski park

31. oktobra lani smo na komemoraciji ob dnevu spomina na mrtve odprli prenovljen spominski park v Gramozni jami v Medvodah. Zbrane sta nagovorila župan občine Medvode Nejc Smole in Emil Doles, predsednik Združenja borcev za vrednote NOB Medvode. Za kulturni program je poskrbel Lovski pevski zbor Medvode.

V prenovljenem parku so prostor dobile obnovljene spominske plošče, ki so bile v preteklosti na različnih stavbah po občini. Združenje borcev je že več let želelo zaznamovati različne dogodke iz zgodovine na območju Gramozne jame. Lastniki objektov so spominske plošče odstranili in jih predali v hrambo združenju. Na štiri betonske bloke smo namestili pet obnovljenih plošč, poleg njih pa smo v park prestavili tudi obeležje NOB, ki je prej stalo ob železniški progi pri nekdanji Tekstilni. Urejene so bile peščena podlaga in dve klopi za obiskovalce, kmalu pa bodo nameščene tudi informativne table in bo urejena nova zasaditev ob spomeniku. Nov spomenik je oblikovala krajinska arhitektka Ana Primc. Območje v prihodnosti dopušča možnost širitve in postavitve novih tabel.

Obnovljeni spominski park v Gramozni jami v Medvodah

Ker je spomenik padlim talcem v Gramozni jami spomenik lokalnega pomena, je bilo za poseg predhodno pridobljeno soglasje Zavoda za varstvo kulturne dediščine RS. Spomenik, ki ga je oblikoval Stojan Batič, je bil odkrit leta 1951 in je posvečen 25 talcem, ustreljenim decembra 1943 na tem mestu. Na spomeniku so kamnit simbol Triglava na zidanem podstavku z napisnima ploščama in bronasta figura talca. Dela so po temeljitim skupnem načrtovanju izvedli v oktobru. Vrednost ureditve znaša dobrih 31.500 evrov.

Na tem mestu spomina se bomo tako v prihodnje lahko spominjali različnih dogodkov iz naše zgodovine.

Iztok Pipan

IMELI SMO LJUDI

Lado Kocijan

V 98. letu starosti nas je 25. decembra lani, na božični dan, za vedno zapustil Lado Kocijan. Partizan prvoborec, general, izredni profesor, aktivni družbenopolitični delavec, med zadnjimi živimi pričevalci narodnoosvobodilnega boja, častni občan občine Mirna, naš tovariš.

Še ne šestnajstletnega ga je presenetila druga svetovna vojna. Najprej je bil aktivist Osvobodilne fronte v mirnškem okraju in hkrati tudi v skupini Osvobodilne fronte v meščanski šoli v Novem mestu, ki jo je obiskoval, a jo je moral iz varnostnih razlogov kmalu zapustiti. Tudi v domačem kraju je življenje postajalo vse bolj nevarno.

Junija leta 1942 je odšel v partizane. Vključil se je v 1. četo Krškega odreda. 4. septembra istega leta je bil prisoten pri ustanovitvi Gubčeve brigade na Trebelnem. Julija 1943 je bil vključen kot borec in pozneje kot pooblaščenec Oddeleka za zaščito naroda v 15. partizansko divizijo. Sodeloval je v številnih akcijah in bitkah. Štirikrat je bil ranjen. Med drugim je bil udeleženec znamenite zmagovite bitke na Jelenovem žlebu, ko so partizanske enote hudo porazile okupatorsko italijansko vojsko. Težko pričakovano svobodo je dočakal v Ljubljani.

Generalova življenjska pot, tako osebna, družinska kot karierna, ni bila lahka. Po vojni je ostal v JLA. Opravljal je različne odgovorne naloge v Ljubljani, Mariboru, Portorožu in Novem mestu. Sledil je Zagreb in nato generalštab v Beogradu. Vmes je v Sarajevu končal vojaško pehotno šolo, leta 1959 pa še Višjo vojaško akademijo, kjer je bil eden najboljših slušateljev.

Po študiju je opravil še izpit za čin polkovnika, ki ga je s ponosom nosil 17 let. Sledila so službovanja po različnih krajih nekdanje države, zatem se je vrnil v Beograd. Leta 1969 je končal šolo ljudske obrambe in dobil čin generalmajorja. Leta 1977 je bil premeščen na delovno mesto načelnika štaba TO Slovenije v Ljubljani, kjer je leta 1981 star 56 let končal svojo delovno kariero. Že pred upokojitvijo pa vse do leta 1997 je bil predavatelj predmeta »Operatika in strategija« ter predstojnik Katedre za obramboslovje na Fakulteti za družbene vede. Kot profesor je prispeval k razvoju znanja študentov in s tem k usposobljenosti rezervnih častnikov, ki so lahko to znanje uporabili tudi v vojni za samostojno Slovenijo.

Po upokojitvi se je Lado Kocijan vključil v delovanje Zveze borcev. Bil je član glavnega odbora, predsednik skupnosti 7. korpusa in predsednik skupnosti 15. divizije. Deloval je v borčevski organizaciji na Mirni. Redno se je vse do zadnjega udeleževal proslav in prireditev v organizaciji borčevskih organizacij. S svojo prisotnostjo je spodbujal spomin na narodnoosvobodilni boj in zmage nad nacifašizmom ter ohranjanju vrednot partizanskega boja.

Zavedal se je, da je priborjena svoboda slovenskemu narodu tlakovala pot osamosvojitvenim procesom in nastanku samostojne in

suverene slovenske države. To je izkazoval s članstvom v Združenju slovenskih častnikov, delujočih na Dolenjskem. Zvesto je zagovarjal tovarištvo, solidarnost, poštenje in doslednost. Za svoje junaštve in predanost pri delu je prejel različna visoka odlikovanja in priznanja. Bil je prejemnik reda za hrabrost in zlate plakete ZZB za vrednote NOB.

Tovariš general! Bili ste in ostajate heroj in junak slovenskega naroda!
Borut Likar

Dana Valič

V 101. letu se je na lanskoletno božično jutro poslovila Dana Valič, ena zadnjih še živečih nosilk partizanske spomenice, članica Osvobodilne fronte, interniranka v italijanskih in nemških koncentracijskih taboriščih, dolgoletna učiteljica slovenskega jezika, pobudnica ustanovitve taboriščnega odbora Ravensbrück - Auschwitz pri ZZB za vrednote NOB Slovenije.

Dana Valič se je rodila leta 1922 v Ljubljani, v družini Klanšček, njeni starši so se po italijanski zasedbi Trsta leta 1919 preselili v Ljubljano. Kot hči zavednih Slovencev se je ob začetku vojne takoj vključila v Osvobodilno fronto, a so jo zaradi izdaje Italijani aretirali že sredi leta 1942, nekaj mesecev pozneje pa tudi njenega brata. Dobro leto je preživela v italijanskih zaporih. Ko se je po kapitulaciji Italije vrnila domov, je v domači postelji prespala eno samo noč. Nekdo je opazil njen prihod in zjutraj so bili pred vrati že belogardisti, mora za mlado dekle se je nadaljevala v koncentracijskem taborišču Ravensbrück in nato v podružnici Ravensbrück - Grunenberg, kjer so ženske delale v tovarni streliva. Preživela je tudi zloglasni marš smrti, na katero so Nemci poslali internirance, ko je bilo jasno, da so vojno izgubili. Shirana in bolna se je domov vrnila sredi poletja leta 1945. Nekoč pred njo je prišel iz taborišča Dachau brat Slavko, ki pa si ni več opomogel in je umrl še isto leto.

Po vojni so jo zaradi znanja italijanščine poslali v Gorico, kjer je slovenska oblast v tedanji cona A ustanavljala slovenske šole. Tam je v Pokrajinskem odboru prevzela referat za šolstvo in kulturo in ob gostovanju Tržaškega gledališča spoznala svojega poznejšega moža, Aleksandra Valiča. Ko je cona A pripadla Italiji, se je vrnila v Ljubljano in se za vedno poslovila od sanj o tem, da bo nekoč zdravnica. Vpisala se je na slavistiko in se kot profesorica slovenskega jezika najprej zaposlila na gimnaziji v Mostah, upokojitev pa je dočakala v Osnovni šoli Ketteja in Murna.

Nikoli ni pozabila časa, ki ga je preživela v taboriščih, in številnih Slovencev, s katerimi so se v najtežjih časih med seboj spodbujale in si pomagale, z njimi jo je vezalo tesno prijateljstvo. Dana je bila na vsakoletnih jesenskih srečanjih taboriščnega odbora Ravensbrück - Auschwitz odgovorna za kulturni pro-

gram, kot interpret je vse do svoje pozne starosti na njih nastopal tudi njen mož Aleksander. Potem ga je nadomestil vnuk Domen, ki je prevzel tudi povezovanja prireditve.

Pred leti je doživela presenetljiv obisk iz Grunberga, kjer je bila med vojno v delovnem taborišču. Obiskala jo je namreč skupina tamkajšnjih dijakov, ki so skupaj s svojo profesorico raziskovali zmolčano zgodovino svojega kraja. Po dolgotrajnem iskanju še živih prič jih je pot pripeljala do Dane Valič v Ljubljano in zasuli so jo z vprašanji. Rezultat tega zanimivega pogovora je med drugim tudi spominska tabla na mestu nekdanjega taborišča, za katero domačini sploh niso vedeli.

Jožica Hribar

Janez Zemljarič

Številni prijatelji in nekdanji sodelavci smo se 6. januarja na ljubljanskih Žalah poslovili od Janeza Zemljariča, ki je umrl prav na svoj 92. rojstni dan. Mejnike njegovega življenja sta na pogrebu orisala Mitja Rotovnik in Branka Bezeljak, članica predsedstva ZZB NOB Slovenije in častna občanka Mestne občine Ptuj. Tudi Janez Zemljarič je bil od leta 1987 njen častni član.

Rodil se je 30. decembra 1928 v trdni kmečki družini v Bukovcih pri Ptuj. Domača vzgoja in strahovit teror nemškega okupatorja na Štajerskem sta komaj šestnajstletnega Janeza spodbudila, da je od oktobra 1944 do konca vojne deloval kot terenec in kurir na ljutomersko-ormoškem območju. Razmere na Štajerskem in v Prlekiji so bile takrat zaradi številnih izdaj in vdorov gestapa v vrste partizanskega gibanja zelo težavne. Tako se je Janez že zelo mlad začel kaliti za poznejše delo v notranjih zadevah in državni varnosti. Samo še najstarejši Ljubljančani se spomnijo mladega Janeza, kako je kot miličnik usmerjal promet na križišču pri Nami in Pošti v središču Ljubljane.

Ob delu je končal študij na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani. V vsem svojem delovanju je spoštoval načelo zakonitosti tedaj veljavnega ustavnega reda naše skupne države. To velja tudi za dokaj kratko obdobje njegovega vodenja slovenske Službe državne varnosti in slovenskega notranjega ministrstva, ko je bila po brionskem plenumu leta 1966 in odstitvi Aleksandra Rankovića izvedena reforma delovanja slovenskih organov za notranje zadeve. Med ključne učinke te reforme je spadalo predvsem načelo zakonitosti, kar je bilo zelo pomembno tudi v vseh fazah delovanja organov za notranje zadeve med pripravami na osamosvojitve Slovenije.

Sposobnost povezovanja ljudi in sodelavcev je bila temelj dela Janeza Zemljariča. Številni pomembni javni projekti, katerih izvedbo je vodil – od zaključka gradnje glavne stavbe UKC Ljubljana konec šestdesetih let in potem njegovega vodenja do leta 1973, gradnje Hale Tivoli, zasnove in gradnje Cankar-

jevega doma od leta 1977 do 1982, gradnje avtocestnega obroča okoli Ljubljane v osemdesetih letih do gradnje prizidka Narodne galerije v Ljubljani na mestu nekdanjega kluba poslancev in vodenja organizacije številnih pomembnih mednarodnih športnih tekmovanj – so temeljili na njegovi sposobnosti izbire pravih sodelavcev in usmerjanju njihovega dela po načelu prvega med enakimi.

Izbira sodelavcev je pogosto presenetila politične odločevalce. Širši javnosti je ostalo neznano, da je Janez Zemljarič na zdaj simbolični 6. januar 1984 predlagal takratnemu političnemu in državnemu vodstvu SRS, da Skupščina SRS izvoli Janeza Drnovška za člana delegacije Skupščine SRS v Zboru republik in pokrajin Skupščine SFRJ, kjer je delal do 15. maja 1989.

V sedemdesetih in osemdesetih letih se je Janez Zemljarič v Beogradu trdo boril za interese slovenskega naroda in države. Če kdo, potem se je on kot član ob odhodu slovenske delegacije s 14. kongresa ZKJ 22. januarja 1990 iz Sava Centra v Beogradu zavedal, kakšni usodni dogodki še čakajo Slovenijo in kako tragična usoda čaka druge narode v nekdanji SFRJ. Toda ne glede na vse so ga spoštovali mnogi tudi v drugih republikah in pokrajinah, saj je razumel njihove težave in razmere. Tudi v mednarodnih odnosih zaradi skrajno zapletenih razmer ob gospodarskem propadanju in razpadu skupne zvezne države je Janez Zemljarič v tihi diplomaciji odigral zelo pomembno vlogo, ki jo bo treba še raziskati in ovrednotiti.

Janez Zemljarič tako ostaja v naših srcih in spominu kot človek neuklonljivega duha in velikih dejanj, čigar delo ostaja trajno zapisano v temelje slovenske države. Zgodovina bo – upajmo – znala pravično odmeriti njegovo vlogo v slovenski družbi zadnjih petdesetih let.

Franci Gerbec, Silvo Gorenc

Dominik Stanič

Sredi avgusta, le mesec dni zatem, ko je dopolnil častitljivih 96 let, je v Domu upokojencev Nova Gorica, kamor je zadnji dve leti rad zahajal v dnevno varstvo, svojo ljubljeno Primorsko zapustil Dominik Stanič. Bil je ponosen partizan in dolgotrni član ZB, Prvačkovca in Primorac, upokojeni trgovec tovarne Poligalant, ljubiteljski vinar, mož, oče, nono in pranon. Od njega smo se na pokopališču v njegovi rodni Prvačini poslovili 16. avgusta 2022.

Leta otroštva in zgodnje mladosti je preživel v domači vasi ob Vipavi, kjer je pod fašizmom dokončal italijansko osnovno šolo. S starejšim bratom Jankom in prijatelji je ob večerih prepeval domače pesmi in se tako že zarana postavljajal za svobodo izražanja v materinem jeziku, blestel v igranju na orglice in pomagal staršema na kmetiji. Še ne sedemnajstleten (spomladi leta 1943) je bil mobiliziran v italijansko vojsko. V toskanski Carrari je služil vojaški rok. Rad se je spominjal

tistega časa in poudarjal, da so bile to zanj nekakšne počitnice, saj so se po vrnitvi domov ob kapitulaciji Kraljevine Italije septembra 1943 zanj in druge zavedne Primorce in Primorce začeli težki časi.

Mladi Dominik se je vključil v partizansko vojsko in delal za VOS – zbiral je podatke glede nemških premikov in izvajal druge obveščevalne naloge. Teden dni pred veliko bitko med Komnom in Rihemberkom se je pridružil Kosovelovi brigadi, prvi četi njenega Južnoprimorskega odreda, in s soborci 2. februarja 1944 v Rovnah (Dovcah) pri Komnu prestregel Nemce in fašiste, ki so se peljali tam mimo. Poraz, ki ga je okupator doživel v Bitki na Rovni, je odmeval vse do Berlina in Rima. Poleti istega leta se je Dominik pridružil Bazoviški brigadi in za 30. divizijo 9. korpusa delal kot oskrbnik vojaških enot. Na začetku leta 1945 je na Vogrskem zaradi izdaje padel v roke fašistom (alpinom) in bil 2. januarja prepeljan v zapore v Gorico ter čez mesec dni z zadnjim nemškim transportom v koncentracijsko taborišče Mauthausen. V taborišču je preživel štiri težke mesece.

Povojna leta so mu minila v dnevih zdravljenja iz taborišča prinesene hude tuberkuloze. Pozneje se je zaposlil v Ljudski milici, nato pa služboval v upravnih enotah novoustanovljenih občin in okrajev. Bil je dolgoletni predsednik KS in DU Prvačina in v povojnih letih je pomembno prispeval k razvoju kraja in občine. Vselej željan nečesa novega je kot trgovec novoustanovljenega podjetja Poligalant (1958), ki ga je pomagal postaviti na noge, nekdanjo Jugoslavijo prevozil po dolgem in počez.

Upokojil se je dokaj mlad in prosta leta preživil v vinogradu, ob razpravljanju s prijatelji, s katerimi je kartal in balinal, ter ob predajanju njemu ljubim melodijam ob petju in igranju na kitaro in orglice. Nono je vedno poudarjal, da je življenje lahko lepo, le radi ga moramo imeti in ga ne preresno jemati.

Katja Stanič

BERAČ

*Srečal sem potnika brez desnice,
suhega, krvavega,
v očeh je nosil
nekaj skrivnostnega,
z levico pa lajno vrtel.
Gledal me je s topim pogledom,
nehal je lajno vrteti
in stegnil levico naproti
in čakal od mene daru.*

*Obstal sem, zatisnil oči ...
On pa je prosil, brez nehanja prosil.
Pravil mi je o mladosti, ljubezni in sreči
in o prejšnjih dneh ...
»Gospod, pomagajte, v tovarni sem izgubil roko«
in stegnil je zopet levico,
od lajne ožuljeno vso.*

*Šel sem naprej, reven kot on,
za eno spoznanje sem bil bogatejši.
On pa je zrl za mano s tistimi očmi
in si gotovo mislil, da sem
največji skupuh na svetu.*

Karel Destovnik Kajuh

■ KNJIGA *Kulturni dom v Gorici*

Iz Gorice v nacistične lagerje

Konec lanskega julija je vodstvo Kulturnega doma v Gorici kljub poletni vročini in počitniškemu obdobju pripravilo predstavitev nadvse zanimive knjige, ki je izšla v Gorici in jo je izdal Furlanski inštitut za zgodovino osvobodilnega gibanja. Knjiga nosi naslov *I treni per i lager. La deportazione dal carcere di Gorizia (1943–1945)* (Vlaki za koncentracijska taborišča. Deportacije iz goriškega zapora v letih 1943–1945). Napisal jo je zgodovinar Luciano Patat, doma iz Krmina, ki je bil profesor italijanske književnosti in nato ravnatelj na goriških višjih šolah ter nekaj let tudi župan občine Krmin. Kot zgodovinar se ukvarja z raziskovanjem goriške in furlanske preteklosti in je do zdaj izdal okrog deset knjig. Knjiga je izšla v italijanščini. Vodstvo Kulturnega doma v Gorici in njegov ravnatelj Igor Komel sta se odločila tudi za slovensko izdajo, ki naj bi izšla letos.

Pred približno desetimi leti so v goriškem zaporu v ulici Barzellini opravili vrsto obnovitvenih del. V kletnih prostorih so našli veliko registrov in drugih dokumentov starega predvojnega arhiva. Vodstvo zapora je poskrbelo, da so vso to dokumentacijo spravili v primernejše prostore in jo vsaj približno uredili. Za to delo je izvedel zgodovinar Patat in si na vse načina prizadeval, da bi dobil potrebna dovoljenja in bi si ogledal zapuščeno gradivo. Ko je po dolgem času dobil vsa dovoljenja, je ugotovil, da gre za zelo dragocene dokumente iz fašističnega obdobja. Še posebno je postal pozoren na obdobje po padcu fašizma 8. septembra 1943, ko so celotno Primorsko zasedli Nemci in so na našem območju 10. septembra ustanovili tako imenovano Operationszone Adriatisches Küstenland (Jadransko primorje). Hitlerjeva Nemčija je računala, da bo po vojni to območje pridružila svoji državi in si tako ustvarila neposreden dostop do Sredozemskega morja.

Le dva tedna pozneje (23. septembra) so nacisti osvojili Mussolinija in ga z letalom prepeljali v severno Italijo, kjer so mu v Saloju pri Gardskem jezeru uredili vladno palačo za novo fašistično Salojko republiko (Repubblica Sociale Itali-

ana). Deželo Jadranskega primorja so Nemci razdelili na šest pokrajin (Trst, Gorica, Videm, Ljubljana, Reka in Pulj). V teh pokrajinah so na svojih mestih ostale dotedanje italijanske politične, vojaške in policijske oblasti, a pod strogim nacističnim vodstvom. To je veljalo tudi za Gorico in njene upravne, policijske in sodne oblasti. Goriška pokrajina pa je bila po upravnih spremembah leta 1927 veliko obsežnejša, kakor je danes. Obsegala je del Furlanske nižine pod Brdi okrog Krmina, celotna Goriška brda, vso Soško dolino do Bovca in Trente ter vso Vipavsko dolino do Vipave in Podnana. Na Krasu je obsegala vse občine od Mirna do Komna in Štanjela. Na vzhodu pa je poleg celotne Tolminske obsegala še Cerkno in Idrijo. Skupno je bilo v Goriški pokrajini

se upirajo fašistom in nacistom, da sodelujejo ali na kakršen koli način pomagajo odporniškemu gibanju in partizanskim enotam ali da so sovražniki rajha. Ker pa je bil goriški zapor zgrajen leta 1902 za omejeno število zapornikov, so morali vsak mesec iz njega odpeljati določeno število jetnikov, od katerih so nekatere izpustili na svobodo, druge (približno dve tretjini) pa deportirali v koncentracijska taborišča in na prisilno delo v Nemčiji.

Znano je, da so Nemci za časa svoje zasedbe pripravili 123 transportov z vlaki iz Italije v koncentracijska taborišča, od tega jih je 73 odpotovalo iz Jadranskega primorja. Jetnike iz goriškega zapora so večinoma naložili na vlake, ki so odhajali iz Trsta in na katerih so že bili zaporniki ali zapornice iz trža-

Predstavitve v Kulturnem domu v Gorici

55 občin, ki so imele svoje upravno središče v Gorici.

Poleg drugih uradov je bil v Gorici tudi zapor za civilno in vojaško sodišče. V ta zapor so nemška policija in vojaški odredi ter nacistična varnostna služba zapirali številne jetnike, ki so jih dvakrat ali trikrat na teden, včasih pa tudi vsak dan lovili po mestih in vseh vaseh, ki so bile posejane po velikem območju Goriške pokrajine. Tu se začnjenja dragocena in zelo natančna pripoved krmanskega zgodovinarja o dogajanju v goriškem zaporu v dvajsetih mesecih nemške zasedbe. V tem obdobju so v goriški zapor zaprli 7061 moških, žensk in mnogo mladoletnih, kar ni bilo po zakonu niti dovoljeno. Osumljeni so bili, da

ških ječ, z Reke in iz Istre. Nato so naložili še jetnike iz Vidma in Videmske pokrajine. Vsak vlak je tako v taborišča pripeljal od 200 do 300 ljudi, od katerih so približno tretjino takoj poslali v plinske celice v smrt, druge so porazdelili v taborišča, nekatere pa prepustili uradom za delo, da bi delali v raznih (predvsem vojnih) tovarnah in na kmetijah.

Avtor Patat v svoji knjigi v prvem delu zelo natančno opiše razmere v Goriškem zaporu, opiše vse tri jetniške registre, v katere so zapisovali podatke o vsakem posameznem jetniku ali jetnici, navaja podrobne informacije o deportirancih (kje so jih zajeli in kdaj so jih naložili na transporte), o prisilnih delavcih in njihovi usodi, o strogih zaporih v Nemčiji in Rižarni pri Sv. Soboti v Trstu, kjer je delovala edina krematorijska peč v Italiji. Govori pa tudi o 55 jetnikih, ki jih je nemško vojaško sodišče obsodilo na smrt in so bili ustreljeni na gradu v Gorici, na bregovih Soče, pri Panovcu (danes pri Novi Gorici) in na Lokvah pri Trnovskem gozdu.

Knjiga je bogato opremljena tudi s številnimi fotografijami, predvsem so to strani iz sodnih registrov in tudi

Naslovnica izredno zanimive knjige

posnetki krajev, zemljevidi in osebnostne slike nekaterih deportirancev. Še posebno zanimivih in tudi krutih je trideset pričevanj nekaterih, ki so se vrnil iz taborišč in so takoj po vojni pripovedovali o svojem trpljenju in izkušnjah v Nemčiji. Med imeni teh nekdanjih taboriščnikov je tudi nekaj Slovencev. Omenili bi le Vilmo Brajnik, ki je bila po vojni aktivna kulturna delavka v Gorici, Ines Brešan, Heleno Jarc iz Doberdoba in Milka Vogriča. Še posebno srhljiva je pripoved mlade matere, ki je v taborišču rodila otroka. Za to je izvedel zloglasni »zdravnik« Mengele in ukazal, da mu otroka in mater naslednji dan pripeljejo za njegove kriminalne poskuse. Bolniška sestra, Poljakinja, pa je vedela, da bi to pomenilo smrt otroka in matere, in je zato ponoči prišla v barako, da je otroka zadušila in tako rešila vsaj mater. Tretji del knjige pa sestavlja seznam 1898 deportirancev, moških, žensk in mladoletnih, sledita seznam 1187 prisilnih delavcev in seznam 55 ustreljenih. O vsakem najdemo kratke življenjske podatke, predvsem vezane na taborišča.

Zaradi velikega števila Slovencev in Slovenk, ki so morali pretrpeti usodo taborišč in prisilnega dela v nemožnih delovnih razmerah, je povsem umestno prišlo do sklepa o prevodu te dragocene in odlične zgodovinske knjige, ki ima okrog 450 strani velikega formata, tudi v slovenščino. Tako bodo do nje lahko prišli razni slovenski zgodovinarji, novinarji in številni sorodniki deportirancev, saj na Primorskem skoraj ni družine, da ne bi imela člana, ki je pretrpel strahote nemških taborišč. Nekateri so tam tudi za vedno ostali. Samo z Goriškega je v taboriščih umrlo 718 zapornikov. Med 3085 deportiranci in prisilnimi delavci je bilo več kot 70 odstotkov ljudi iz slovenskih primorskih krajev takratne Goriške pokrajine. Kot osebni primer naj navedem brata mojega deda, Jožeta Šorlija iz Tolmina, rojenega leta 1901, ki so ga aretirali 19. avgusta 1944 in ga teden zatem s transportom poslali najprej v Dachau in nato v Mauthausen, kjer je umrl 22. oktobra istega leta.

Igor Tuta

Domovina

*Naša zemlja, sveta zemlja,
prepojena si s krvjo,
trgali so jo veliki,
mešetarili so z njo.*

*Da junakov ne bi bilo,
ki so srčno ljubili jo,
kdo ve, kaj bi
z nami b'lo.*

*Domovina moja mila,
sončni vrt pod Triglavom,
zate umirali so mnogi,
sanjali so svobodo.*

*Da bi srečna vedno bila,
mati vsem, ki tu žive,
saj otroci tvoji vdani
samo tega si žele.*

*Proč prepiri in sovraštvo,
tega res ne maramo,
srce pošteno in ljubeče,
pravo zadovoljstvo da.*

*Zdaj pa skupaj vsi stopimo,
mladi, stari, vsi v konvoj,
in zgradimo enotni, srečni
si svoj dragi dom.*

Doroteja Simčič
(Dom starejših občanov
Ljubljana Šiška)

ZA EN VEČER

*Gospod tovarnar, le za en večer,
za en večer odprite svojih hramov dver.*

*Samo za en večer
nas peljite v palače vaše,
v vrtove in salone vaše,
smrdljive delavce in žene naše.*

*Zares, samo za en večer
nam odklenite svojih hramov dver,
da v njih zapojemo si pesmi naše
in do vrha nalijemo s šampanjcem čaše.*

*Gospod tovarnar, le za en večer
in drugo noč ne bo teh hramov
vaših več nikjer.*

Karel Destovnik Kajuh

Pričevanje Vilme Brajnik

»Proti koncu sem tudi sama dobila tifus. Zaradi te bolezni je v taborišču umrlo na tisoče ljudi /.../. Angleži so prišli v lager v gumijastih oblekah in s protiplinskimi maskami. Povsod so ležala nagrada trupla. O tem so mi pripovedovali drugi, ker sem imela visoko vročino. Svoji sovaščanki Elviri Veronese sem rekla: 'Glej, glej, kolikšna skladavnica lesa je tam.' 'Ampak, Vilma,' mi je odvrnila, 'to ni les, so trupla.' 'Nikoli ne bi verjela, da je bilo na tistem kupu toliko mrtvih.«

■ RAZSTAVA *NUK Ljubljana*

Stota obletnica Kajuhovega rojstva

Naš veliki pesnik je po skoraj osemdesetih letih od svoje smrti našel častno mesto tudi v našem največjem svetišču knjig, Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani. 22. decembra lani so namreč odprli doslej največjo pregledno razstavo o pesniku upora Karlu Destovniku - Kajuhu z naslovom Čas življenja in čas smrti.

Razstava s fotografijami, dokumenti, Kajuhovimi osebnimi pred-

meti in številnimi izdajami pesnikove poezije predstavlja Kajuha kot našega največjega pesnika upora, ilegalca in partizana. Na razstavi so ob številnih fotografijah predstavljeni pesnikova pisalna miza, šolska torba, njegovo nalivno pero, šolska spričevala, rokopisi pesmi, prva njegova zbirka, številni ponatisi njegove poezije (samo med vojno jih je izšlo 18), povojne izdaje pesmi, številne knjige, ki so

po vojni izšle o Kajuhu ... Razstava je plod sodelovanja Narodne in univerzitetne knjižnice in Knjižnice Velenje, avtorjev mag. Marijan Rupert (NUK) in Vlado Vrbič, oblikoval pa jo je Maj Blatnik. Razstava, ki je res vredna ogleda, bo postavljena do 6. maja 2023, za obiskovalce pa je odprta vsak dan od ponedeljka do sobote od 10. do 18. ure.

Vlado Vrbič

NAGRADNA KRIŽANKA

Geslo križanke napišite na dopisnico in jo pošljite na naslov ZZB NOB Slovenije, Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana, s pripisom »nagrada križanka« ali pošljite na elektronski naslov: svobodna.beseda@zzb-nob.si do 15. februarja 2023. Trem izžrebanim reševalcem bomo podarili knjigo.

Izžrebani reševalci križanke iz 86. številke časopisa Svobodna beseda

1. Karmen Avsec,
Cesta 24. junija 13, 1231 Črnuče
2. Anton Vavroš,
Ribčev Laz 9, 4265 Bohinjsko jezero
3. Uroš Steklačič,
Mekinje 17, 1295 Ivančna Gorica

Rešitve križanke:
ODSTRIŽEK, TOVORNINA, OBER, TROS, KRT, SKIN, OLIKA, IM, SVAJA, TIVOLI, PTA, INFЕКТОЛОГ, CVENK, NORČIJA, LL, APNAR, EVIAN, SEJEM, ANŽE, REK, STANDARD, AL, GMAJNA, OONA, KRA, IL, ASMATI, ŠIPON, ZEVS, OPANKE, OČIM, ETILETER, STOTICA, MUSICAL, IAN, ČAI.
Geslo: DOBROVOLJNO IN SVETLOGLEDO V NOVEM LETU

SVOBODNA BESEDA je glasilo ZZB za vrednote NOB Slovenije za domoljubna, socialna, gospodarska, politična, zgodovinska in kulturna vprašanja doma in po svetu. Izhaja vsak zadnji petek v mesecu.

Izdajatelj: ZZB za vrednote NOB Slovenije
Zanj: Marijan Križman, predsednik

Uredniški odbor: dr. Ivan Svetlik (predsednik), dr. Martin Premk, dr. Maca Jogan, Mitja Meršol, dr. Nevenka Troha

Odgovorni urednik: Janez Alič
telefon: 041 686 322
elektronski naslov: svobodna.beseda@zzb-nob.si

Oblikovanje: Vid Brezočnik
Jezikovni pregled: Mirjam Furlan Lapanja

Naslov uredništva in naročnin:
ZZB za vrednote NOB Slovenija,
Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana
telefon: (01) 434-44-45; fax: (01) 434-41-17
romana.jemec@zzb-nob.si

Spoštujete vrednote slovenskega narodnoosvobodilnega boja? PRIDRUŽI SE MLADIM ZA VREDNOTE NOB!						SVOBODNA BESEDA	ODSKOČITEV	STAVBA SOKOLSKEGA DRUŠTVA	ZAČETEK GESLA	ŠIVANKA	KONEC GESLA	PIANISTOV INSTRUMENT	ANTON AŠKERC	SVOBODNA BESEDA	EVROPSKA SKUPINA NARODOV	NEMŠKI INŽENIR (HUGO)
 Piši nam na: mladi@zzb-nob.si						OSMINA LITRA								GEORGE ELIOT		
						FANT Z DOLGIMI LASMI										
						JAMA V SKALNATEM GORSKEM SVETU							NEBESNI POJAV, EKLIPTSA MAJHEN ROGLJIČ			
						KONČNI DEL SKLADBE					TRENTNO STANJE OZRAČJA VREDNOST V CVENKU					
						MODERATOR OLIVER MLAKAR				ROMUNSKI ESEJIST (EMILE; IZ ČRK: RONICA)						
Facebook Instagram spletna stran priredna spletna						14. GRŠKA ČRKA				NEKDANJA ENOTA ZA DELO PRVI MIT LETALEC				NIKOLAJ ERDMAN		
														OGNER ERVIN		
SVOBODNA BESEDA	AMERIŠKI REŽISER ASHBY	STRUPEN OKRASNI ZIMZELENI GRM	POSUŠENA TRAVA PRVE KOŠNJE	TRGOVEC S TKANINAMI	ZDRAVILO PROTI VROČINI IN BOLEČINAM	MESTO V NOTRANJJI DALMACIJI						REKA V FRANCJI (IZ ORLI) NAVEDE NJE				
						ČARLI NOVAK										
GOZD, SUMA						PTIČJE OGLAŠANJE ANTON INGOLIČ									SKELEČA BOLEČINA	ZAPORNIK V KACETU TABORIŠČNIK
ŽENSKA OBLIKA IMENA ALEKSANDER											ANDREJ INKRET			STANE KAVČIČ		
INDIJANCI DELAVARI (IZ ČRK: EPINAL)								SKANDINAVSKI DROBIŽ			PLENILSKA RIBA GLASBENIK DEDIČ			UMBERTO NOBILE		
ANTIČNI PREBIVALCI GRŠKE POKRAJINE BEOCJE						ZGODOVINSKO MESTO V KILIKIJI					PREBIVALEC ATEN					
RAMA											ANDRE AGASSI					
RAJKO NAHTIGAL			GR. REKA EVROTAS ŠVEDSKI PISATELJ HANSSON			GOVORJENJE BESEDILA ZA DOBESEDEN ZAPIS, DIKTAT								LINDA EVANS	PECLJU PODOBEN DEL GOBE	
LEP MLADENIČ V GR. MITOL. (IZ ČRK: SINODA)						MOŠTVO, EKIPA										
KOŽNA CELICA, KI PROIZVAJA MELANIN						OLJNAT KRUH OPEČENEC CHARLES EAMES							BISTVO, BIVANJE			
													RUDI KOSMAČ			
GRŠKA BOGINJA MIRU																
DRŽAVNA BLAGAJNA					DEL RASTLINE ZA RAZMNOŽEVANJE					PIJAČA, KI DAJE BOGOVOM VEČNO MLADOST						

DOGODKI Podhosta

Poboj šestnajstih talcev

Nekoč v 90. letih je v Dolenjskem listu izšel članek »Zakaj so zamolčani« pokojnega Karla Oblaka - Draga, sina enega od talcev. V njem piše, da o 16 žrtvah iz Podhoste, ki so jih ustrelili 16. avgusta 1942 v Vavti vasi, ni nikjer nič zapisanega, razen v Črnih bukvah iz leta 1944 na strani 69. Morda nas je prav ta članek spodbudil, da danes ni več tako. Uspelo nam je, da imamo v naši občini spominski dan, namenjen talcem iz Podhoste in sosednjih vasi. Spominjamo se jih s pohodom po Poti talcev in zapisujejo se spomini njihovih otrok, ki so otroštvo preživel brez očetov.

Italijanski okupator je 15. avgusta 1942 obkolil Meniško vas, Loško vas in Podhosto, zajel 91 ljudi in jih 16 še isto noč ustrelil v Vavti vasi pri farovškem kozolcu ob pokopališču. Stebra tega kozolca s sledovi krogel sta razstavljena v Dolenjskem muzeju v Novem mestu in Muzeju ljudske revolucije Slovenije v Ljubljani, danes Muzeju novejši zgodovine. V spomin na ta tragični dogodek so leta 1954 na tem mestu postavili spomenik, ki ga je oblikoval Miloš Lapajne. Leta 2012 ga

Slovesnost pri spomeniku v Podhosti (Foto: Franc Kulovec)

je občina obnovila, obnovljenega pa je odkril predsednik Republike Slovenije Borut Pahor.

Organizatorji letošnje slovesnosti ob tem spomeniku so bili občina Dolenjske Toplice, Občinska organizacija borcev za vrednote NOB Dolenjske Toplice in Organizacija borcev za vrednote NOB Straža v sodelovanju s policijskim veteran-

skim društvom Sever Dolenjska in Bela krajina. V spomin nanje ter na vse druge žrtve, katerih imena so vklesana na tem spomeniku, so predsednik OOOB Dolenjske Toplice Avgust Bradač, Anica Rems in predstavnik Društva Sever Dolenjska in Bela krajina k spomeniku položili venec. Med kulturnim programom, sooblikovala sva ga

Udeleženci pohoda Po poti talcev

Helena Miša Kulovec in Primož Primec, ki ga je tudi vodil, so nastopili pevski zbor Tonakord pod vodstvom Antona Finka, Anja Janežič, Terezija Potočar in Dušan Luthar. Prisotni so bili Novomeška spominska partizanska četa in praporščaki. Slavnostni govornik je bil župan občine Dolenjske Toplice Franci Vovk. Za ozvočenje je poskrbel Uroš Mavsar.

Po slovesnosti je sledil pohod po Poti talcev s krajšim postankom pri Bučarjevih v Meniški vasi, kjer je

predstavnik Policijskega veteranskega društva Sever za Dolenjsko in Belo krajino govoril o pomenu zapisa na spominski plošči na hiši. Pohod se je nadaljeval do Vavte vasi in tam je bila ob prihodu približno 50 pohodnikov krajša spominska slovesnost. Sledilo je tovariško srečanje s pogostitvijo. Hrano in vodo so pripravili Topličani, straško kapljico in prostor za druženje pa Stražani.

Helena Miša Kulovec,
Primož Primec